

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Katedra psychologie

Bakalářská práce

Hmotná kultura polské minority žijící na území Rumunska

Andrea Černá

© 2019 ČZU v Praze

ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA V PRAZE

Provozně ekonomická fakulta

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Andrea Černá

Hospodářská a kulturní studia

Název práce

Hmotná kultura polské minority žijící na území Rumunska

Název anglicky

Material culture of the Polish minority living in the territory of Romania

Cíle práce

Hlavním cílem této bakalářské práce je zodpovědět hlavní výzkumnou otázku a podotázky týkající se polské menšiny žijící na území Rumunska. V práci bude přiblížena především hmotná kultura tohoto etnika, a to pomocí terénního výzkumu, který probíhal v rámci projektu Pestrá Evropa v srpnu 2017 a v září 2018.

Na základě stanoveného cíle jsou položeny následující výzkumné otázky:

Jaké jsou hlavní znaky hmotné kultury polské minority v Rumunsku?

- Jakou podobu mají tradiční pokrmy polské minority a jsou ovlivněny majoritou?

- Mají typická obydlí obývaná Poláky nějaká specifika nebo jsou lehko zaměnitelná se stavbami rumunskými?

- Kam sahá historický původ tradičních krojů a jakou mají podobu?

Metodika

Bakalářská práce vychází především z terénního výzkumu, který se uskutečnil v rámci projektu Pestrá Evropa. Výzkum probíhal v srpnu 2017 a poté v září 2018. Sběr dat proběhl díky návštěvě oblastí, které jsou obývané polskou minoritou. V rámci výzkumu byl z větší části použit kvalitativní sběr dat, konkrétněji semi-strukturované rozhovory a zúčastněné pozorování. Byl využitý i výzkum kvantitativní, a to analýza statistických údajů a dotazník. Základ pro práci byla studie dokumentů a knih, ze kterých byly čerpané především historické údaje.

Doporučený rozsah práce

cca 50 stran

Klíčová slova

Rumunsko, majorita, minorita, kultura, Poláci

Doporučené zdroje informací

- ERIKSEN, Thomas H. Etnicita a nacionalismus. Antropologické perspektivy. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2012. ISBN 978-80-7419-053-7.
- GELLNER, Ernest, 1993. Národy a nacionalismus. 2. vyd. Praha: Josef Hříbal, 1993. ISBN 80-900-8929-1.
- HROCH, Miroslav. Národy nejsou dílem náhody: příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009, 315 s. 45. sv. ISBN 978-80-7419-010-0.
- KRYSIŃSKI, Wojciech. Ukori Bukowiny. Żagań: Inni, 2013. ISBN 978-83-60119-99-0.
- ŠATAVA, Leoš. Jazyk a identita etnických menšin. Možnosti zachování a revitalizace. 2. dopl. vyd. Praha: SLON, 2009. ISBN 978-80-86429-83-0.
-

Předběžný termín obhajoby

2018/19 LS – PEF

Vedoucí práce

doc. PhDr. Ing. Petr Kokaisl, Ph.D.

Garantující pracoviště

Katedra psychologie

Elektronicky schváleno dne 31. 1. 2019

PhDr. Pavla Rymešová, Ph.D.

Vedoucí katedry

Elektronicky schváleno dne 5. 2. 2019

Ing. Martin Pelikán, Ph.D.

Děkan

V Praze dne 05. 03. 2019

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci „Hmotná kultura polské minority žijící na území Rumunska“ jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucího bakalářské práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu literatury na konci práce. Jako autorka uvedené bakalářské práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušila autorská práva třetích osob.

V Praze dne 15. 3. 2019 _____

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala doc. Ing. PhDr. Petru Kokaislovi, Ph.D. za vedení mé práce, jeho nápomocné rady a připomínky, bez kterých bych se neobešla. Dále bych ráda poděkovala všem respondentům, kteří mi byli velikou pomocí, své rodině a přátelům.

Hmotná kultura polské minority žijící na území Rumunska

Material culture of the Polish minority in the territory of Romania

Souhrn

Bakalářská práce je zaměřena na hmotnou kulturu polské etnické menšiny na území rumunské Bukoviny. Hlavním zdrojem informací se stal střednědobý terénní výzkum, který proběhl na jihu Bukoviny v letech 2017 a 2018. Během výzkumu byl použit kvalitativní sběr dat. Konkrétně metody semi-strukturovaného rozhovoru v kombinaci s pozorováním. Po ukončení terénního bádání proběhl doplňkový sběr dat skrze sociální síť. Počátek práce se zabývá literárními rešeršemi, kde jsou výsledky výzkumů již jiných autorů, kteří se zaobírali rovněž tímto tématem. Následuje metodologie, kde je podrobně popsát průběh samotného výzkumu a používané metody. Teoretická východiska se zabývají definicemi etnicity, etnickými menšinami a kulturou. V úvodu vlastní práce je zachycen historický exkurz, kde je objasněno, jak se polská menšina na území Rumunska vlastně objevila. Další část je zaměřena na nejpodstatnější prvky hmotné kultury Poláků v Rumunsku. Jsou zde přiblíženy především tři hlavní oblasti kultury, a to tradiční pokrmy, lidové kroje a architektura polských obydlí. Práce je zaměřena na současnou podobu těchto kulturních znaků a vliv majority, která, ač nechtěně, částečně ovlivňuje kulturní zvyklosti menšinových obyvatel.

Summary

The bachelor thesis is focused on the material culture of the Polish ethnic minority in the territory of Romanian Bukovina. The main source of information was medium-term field research, which took place in the southern Bukovina between the years 2017 and 2018. There was qualitative data collection used during the research. Specifically, the methods of semi-structured interview combined with observation. After the field research was completed, the rest of the data was collected through social networks. The beginnig of the

work deals with literary researches, research results of other authors who have already dealt with this topic as well. The following is a methodology, where the course of the research and the used methods are described in detail. Theoretical background deals with the definitions of ethnicity, ethnic minorities and culture. At the beginning of my work is historical excursion, where it's clarified how the Polish minority actually appeared in Romania. The next part is focused on the most important elements of the material culture. There are approached especially three main areas of culture, namely traditional dishes, folk costumes and the architecture of the Polish dwellings. The work is focused on the current form of these cultural characters and the influence of the majority, which, although inadvertently, partially influences the cultural habits of the minority.

Klíčová slova: Rumunsko, majorita, minorita, kultura, Poláci

Keywords: Romania, majority, minority, culture, Poles

Obsah

1. ÚVOD A CÍL PRÁCE	10
2. LITERÁRNÍ REŠERŠE	12
3. METODOLOGIE	17
3.1. Adekvace použitých metod	17
3.2. Plán a průběh výzkumu	20
3.3. Údaje o respondentech	25
4. TEORETICKÁ ČÁST	27
4.1. Národ a nacionalismus	27
4.2. Etnicita, etnická identita a etnické skupiny	28
4.3. Kultura	29
4.4. Majorita a minorita	30
4.5. Etno-kreativní turismus v Rumunsku	31
5. PRAKTICKÁ ČÁST PRÁCE	34
5.1. Historie	34
5.2. Kuchyně	42
5.2.1. Hlavní chody	43
5.2.2. Polévky	46
5.2.3. Dezerty	47
5.2.4. Alkohol	47

5.3.	Lidové kroje	48
5.3.1.	Původní kroje	48
5.3.2.	Unifikované kroje	49
5.3.3.	Současná podoba krojů	51
5.3.4.	Folklorní soubory	51
5.4.	Architektura	53
5.4.1.	Styly staveb	54
5.4.2.	Vnější vzhled staveb	54
5.4.3.	Vnitřní uspořádání hospodářství	56
5.4.4.	Dekorace obydlí	57
5.4.5.	Bojek Majerik	58
5.4.6.	Eugeniusz Zielonka	58
6.	DISKUSE A ZÁVĚR	60
7.	SEZNAM LITERATURY	63
7.1.	Seznam obrázků	65

1. Úvod a cíl práce

Polská menšina poprvé vkročila na území rumunské Bukoviny již v období 14. století. Nepředstavuje tedy žádný novodobý prvek, ba naopak. Polská menšina zažila v této oblasti časy, kdy na Bukovinu proudily početné davy Poláků a jejich kulturní život vzkvétal. Zažila ale i období těžkých zásahů ze strany státu, kdy více než polovina populace reemigrovala do rodné země. V těchto obdobích byly uzavírány všechny polské organizace a tím pádem se zastavil i kulturní život těchto obyvatel, avšak dnes je tomu zcela jinak. V současnosti Poláci v Rumunsku představují státem oficiálně uznanou národnostní menšinu, která zde žije v poklidu s majoritou i ostatními etniky.

Přesto, že se polská menšina v mnoha ohledech liší od majority, je zde vybudovaný určitý respekt, jak ze strany minoritní, tak ze strany majoritní. Nepochází k žádným násilným potyčkám ani jiným potížím. Polská menšina je zde respektována, i když se od majority liší v ohledech, kterým přikládají místní obyvatelé značnou důležitost. Je zde řeč o kulturních prvcích a náboženství. V práci budou přiblíženy konkrétně kulturní prvky, a to hmotné povahy. Je možné, aby spolu žila v blízkosti dvě odlišná etnika a jedna neovlivňovala hmotný kulturní život té druhé? Co představují nejdůležitější prvky hmotné kultury polské menšiny žijící na rumunské Bukovině? Zejména na zodpovězení těchto otázek se bude práce zaměřovat.

Práce bude začínat literárními rešeršemi, ve kterých jsou zmíněny dosavadní výsledky a výzkumy již jiných autorů, kteří se o toto téma rovněž zajímali. Bude následovat metodologie, kde budou představeny hlavní metody, díky kterým proběhl sběr dat. Na to naváže teoretická část, která objasní obecné pojmy, které s prací úzce souvisí a je dobré je znát pro lepší porozumění následujícího textu. Budou objasněny pojmy jako národ, nacionalismus, etnicita, etnická identita, etnické skupiny, kultura, majorita a minorita.

Počátek vlastní práce bude zaměřen na historii polského osídlování na rumunském území. Budou zde přiblížena jednotlivá období, v kterých Poláci migrovali i historie vzniku organizací, kterými byli podporováni. Navazující vlastní práce bude zaměřena na výsledky výzkumu. Předem je důležité představit přesný objekt tohoto bádání. V práci

budou zachyceny nejpodstatnější znaky hmotné kultury, které byly představeny přímo polskou menšinou při terénním výzkumu a následné komunikaci skrze sociální sítě.

Zkoumat etnické menšiny je v dnešní době důležitější, než se zdá. Stereotypní předsudky o menšinových národech mohou u neinformovaných jedinců představovat pouze potíže a konflikty mezi majoritní a minoritní složkou, avšak již dávno tomu tak není. Menšiny po celém světě přikládají často značnou váhu dodržování kulturních tradic z mateřských zemí a zachovávají si vlastní etnickou identitu, což je obdivuhodné.

Hlavní otázka a cíl práce má následující znění:

Jaké jsou hlavní znaky hmotné kultury Poláků v oblasti rumunské Bukoviny?

Pro lepší strukturalizaci a doplnění hlavní otázky budou zodpovězeny i tyto podotázky:

1. Jakou podobu mají tradiční pokrmy polské menšiny a jsou ovlivněny majoritou?
2. Jakou podobu mají lidové kroje polské minority a prošly nějakými proměnami?
3. Mají typická obydlí obývaná Poláky na rumunské Bukovině nějaká specifika, nebo jsou lehko zaměnitelná se stavbami rumunskými?

2. Literární rešerše

V publikaci *Romanian Review on Political Geography* se autor Alexandru ILIEȘ ve spolupráci s rumunskou univerzitou Oradea snaží přiblížit postupný vývoj Rumunska vzhledem k etnickým minoritám v zemi. Autor zde pojednává i o demografických změnách, jak v Rumunsku, tak v celé východní Evropě v době transformace. Je zde tedy přiblížené období po pádu komunismu a následných politických změnách.

Kapitola zabírající se polskou menšinu v Rumunsku je nazvána *Polish minority of Romania, some geo-demographic evolutions*. Hlavním cílem je podat čtenářům přehled o životech Poláků v této zemi, na základě vědeckých studií, historických analýz a dalších metod. Velmi důležitá část této studie je věnována rozhovorům přímo s příslušníky polské komunity. V první části je okrajově připomenuta historie rumunského státu a to, kdy vznikaly první polsko-rumunské vztahy. Najdeme zde i stručnější přehled o migracích v průběhu staletí. Druhá část studie se věnuje především 20. a 21. století. Hlavní koncentraci polské populace nalezneme v jižní části Bukoviny. Po mnoho generací si zde polská menšina udržuje povědomí o polské identitě, stejně tak jako o znalosti polského jazyka, zvyků a obyčejů.

Polsko-rumunské vztahy započaly již na počátku 13. a 14. stol., kdy měly převážně politický a vojenský charakter. Tyto vztahy se postupem času prohlubovaly na základě společných, ekonomických a kulturních zájmů, ale i díky každodenním životním situacím, které napomohly přirozenějšímu sžití polské populace s majoritou.

Autor se zabírá tématem, do jakých oblastí Poláci nejčastěji migrovali a proč. V jakých pracovních odvětvích se menšina uplatňovala a v kterých městech se tato pracovní síla soustřeďovala. V publikaci se dočteme, při jakých událostech probíhaly nejmasivnější emigrace i naopak reemigrace, kdy se mnohdy i více než polovina polské populace vracela do rodné země. Jsou zde jmenovány oblasti, kde se dodnes nachází největší koncentrace polské menšiny.¹

¹ ILIEȘ, Alexandru, University of Oradea. *REVISTA ROMÂNĂ DE GEOGRAFIE POLITICĂ: Romanian Review on Political Geography* [online]. 2014 [cit. 2019-02-07]. Dostupné z: <http://rrgp.uoradea.ro/art/2014-2/RRGP-2-2014.pdf#page=5>

O historii Poláků na Bukovině a jejich vývoji až do konce 2. sv. v. se lze dočíst v publikaci *Polacy na Bukowinie*. Autor Jan Bujak zde píše o počátcích vzniku historické oblasti Bukoviny, která je často spojována s Bukovinou Tatrzánskou. Pokud se tedy setkáme v některých starších spisech s informacemi o Bukovině, nemusí se jednat pouze o historické území rozléhající na území Rumunska a Ukrajiny.

V publikaci autor popisuje jednotlivé historické transformace jak Bukoviny, tak celého Rumunska. Zdůrazňuje, že velké množství historických proměn výrazně ovlivnilo politické i administrativní změny na Bukovině. Časté transformace se také odrazilily v kultuře, ekonomice, společenském životě i vzdělání obyvatel této oblasti, proto je dnes Bukovina známá pro svoji multietničnost.

Pro autora už dnes žádná Bukovina neexistuje, protože ta bývalá Bukovina z rakouských či rumunských časů je dávno za námi a zůstává pouze v paměti nejstarších generací a vzpomínek, které se dále předávají. Dnes se Bukovina idealizuje jako země štěstí, někdy i jako „Malé Švýcarsko“. Jan Bujak však tvrdí, že realita je dnes zcela jiná.

Autor pojednává o prvních zmínkách polské populace v oblasti Bukoviny. Přesto, že nebyla prováděna žádná rozsáhlejší badání, autor popisuje několik zmínek týkající se literatury či existencí klášterů, které nepřímo dokazují fakt, že se zde toto etnikum usazovalo již dříve než ve 14. století. Přítomnost Poláků v Rumunsku od nejstarších dob může být potvrzena i geografickými názvy, které mají slovanský a polský původ. Avšak tyto názvy byly následně pod rakouskou správou nahrazeny na rumunské či ukrajinské.

Dále autor v práci pojednává o příchodu Poláků na území Rumunska v jednotlivých letech a o změnách počtu polské populace. Zmiňuje hlavní důvody migrace i práce, které představovaly pro zdejší Poláky zdroj obživy. Je zde zdůrazněno, že v historii bylo polské etnikum zadržováno ve státě kvůli vysokoškolskému vzdělání, kdy byli drženi i obyčejní řemeslníci, kteří patřili v této oblasti mezi nejlepší. V článku se dočteme, že dle kvantitativních výzkumů lze tvrdit, že poměry mezi nejstaršími autochtonními menšinami byly podobné těm v posledních dvou staletích. Polská společnost byla na území Bukoviny velmi různorodá. Poláci zde zastávali důležité státní funkce a představovali obrovský profesionální i majetkový potenciál.²

² BUJAK, Jan. *POLACY NA BUKOWINIE od najdawniejszych czasów do końca drugiej wojny światowej* [online]. [cit. 2019-02-07]. Dostupné z: http://www.jas-czytalski.pl/articles/bukowina/Polacy_na_Bukowinie.html

Zda se Poláci cítí být rovnoprávními občany, se zabývá autor M. Filary v článku *Romanian-polish diplomatic relations*. Článek pojednává o polsko-rumunských diplomatických vztazích, které se v průběhu let staly bližší a nyní mají podobu polské diplomatické mise v Rumunsku. Hlavním cílem je přiblížit si vztahy mezi obyvateli těchto dvou zemí v oblasti ekonomické, kulturní i politické. V dnešní době existuje mnoho akademických a kulturních institucí, které se snaží posílit oboustranné vztahy, a to především propagací kultury. Pořádají i kurzy polského jazyka v Rumunsku, a naopak rumunského jazyka v Polsku.³

Autor Leszek Wątróbski se ve svém článku zabývá polskými vesnicemi v rumunské Bukovině, konkrétně navštívil Nowy Sołonec, Kaczyku a Pojanu Mikuli. Na návštěvě u rumunských Poláků se tento muž žijící v Polsku zaobírá tím, jak se jeho krajanům žije v podmínkách, které sever Rumunska poskytuje, dále pátrá po jejich zvycích a tradicích, které jsou zde běžně oslavovány. Autor píše o polsko-rumunských vztazích i o tom, kdy započaly. Informuje o asociacích, svazích i o Unii Poláků v Rumunsku a jejich činnostech. V článku rovněž řeší výuku polštiny a rumunštiny v rámci rumunského státního vzdělávacího systému, a to, kolik hodin se polský jazyk vyučuje na základních školách a jaké předměty jsou v mateřském jazyce vyučovány.

Ohledně kultury jsou zde rozebírány folklorní skupiny, konkrétněji jak a kde fungují. V článku jsou popisovány dvě nejznámější folklorní skupiny, a to „Sołoncanka“ a „Mała Pojana“. Autor neopomněl zmínit ani příležitosti, kdy je prezentována polská kultura, což se stalo pro polskou minoritu jakousi tradicí a také si potrpí na jejím dodržování. Pravidelně se na Bukovině pořádají dvoudenní symposia za účasti odborníků, kde se řeší polsko-rumunské vztahy apod. Důležité jsou i letní tábory pro tamní mládež, která dostává příležitost podívat se do Polska, což umožňuje přímý kontakt mladistvých s rodným jazykem a polskými vrstevníky.⁴

O typických pokrmech, které jsou běžně připravovány Poláky na Bukovině, kultuře, památkách i polských vesnicích píše autor Wojciech Krysiński v knize s názvem

³ FILARY, M. *Romanian-polish diplomatic relations*. *Analele Universitatii din Craiova - Seria Istorie* [online]. 2014, [cit. 2018-05-31]. Získáno přes databázi SCOPUS. s. 155-160

⁴ WĄTRÓBSKI, Leszek. *Polacy w Rumunii: Korespondencja własna z Bukaresztu*. *Dziennik Związkowy* [online]. 2013, 2013 [cit. 2019-02-07]. Dostupné z: <http://dziennikzwiązkowy.com/reportaze-2/polacy-w-rumunii/>, <http://dziennikzwiązkowy.com/reportaze-2/polacy-w-rumunii-2/>

Uroki Bukowiny: obczyna wielka. Autor popisuje tradiční kuchyň Poláků v Rumunsku. Pokrmy jsou systematicky řazeny dle ročních období, tedy podle toho, co se zrovna sklízí na polích a zahradách a je potřeba zužitkovat. Některá jídla jsou připravována celoročně. Mezi ně můžeme určitě zařadit typický pokrm *mamaligu*. Kukuřičná kaše převzatá od Rumunů je někdy nazývána jako bukovinský chléb. Najdeme zde i více způsobů, jak se kukuřičná kaše podává. Celoročně jsou zcela také připravovány *golombki*, směs mletého masa s rýží zabalené v zelném listu. Tento vynikající pokrm je jak polský, jak rumunský. Nalezneme zde recept na *toć*, což u nás známe víceméně pod názvem bramborák.

Dále jsou v knize zachyceny bukovinské památky, kostely i tradiční řemesla v polských vesnicích, kde jsou přiblíženi dva nejznámější polští umělci: tesař a umělec Bolek Majerik pocházející z polské vesnice Plesza a řezbář z Noweho Sołońce Eugeniusz Zielonka. Dočteme se zde informace o životech těchto umělců i jejich tvorbě.⁵

O polských tradicích a svátcích se můžeme dočíst v knize *Polskie tradycje swiateczne*. Autorka Hanna Szymanderska píše o polských lidových svátcích a tradicích, které jsou v knize systematicky popisovány a u žádné tradice nechybí typické pokrmy, které jsou s konkrétním svátkem spojovány.

Na úvod autorka vysvětluje, jaké produkty a chutě jsou pro polskou gastronomii typické. Kniha nás seznámí s nejznámějšími svátky, jako jsou oslavy adventu, sv. Barbory, sv. Mikuláše a Vánoc. Najdeme zde oslavy Silvestra, Nového roku i svátek Tří králů a Velikonoce. Například na Velikonoce jsou typické pečené masové rolády na různé způsoby. Oblíbené jsou také marinády na masa, například pивní, vinná a mnoho dalších.

Jsou zde popisovány tradiční polské recepty, jako jsou *goląbki*, které patří mezi nejoblíbenější pokrm Poláků jak v rodné zemi, tak v Rumunsku. Dále zde autorka vysvětluje recept na *pierogi*, bramborové placky a mnoho dalších pokrmů, které si polská etnická menšina na Bukovině zachovala a které patří dodnes mezi každodenní goralskou stravu.⁶

O vývoji i vzhledu lidových krojů polské menšiny na Bukovině se dočteme v knize *Uroki Bukowiny: obczyna wielka*. Autor Wojciech Krysiński zde vysvětluje původ

⁵ KRYSIŃSKI, Wojciech. *Uroki Bukowiny: OBCZYNA WIELKA*. Dekorgraf, 2013. ISBN 978-83-60119-99-0.

⁶ SZYMANDERSKA, Hanna. *Polskie tradycje świąteczne*. 2008. ISBN 9788377995310.

tradičních krojů a to, jak se v průběhu let transformovaly. Věnuje zde pozornost každé části tradičního oděvu i tomu, z jakého materiálu se šily. Také představuje typické barvy, které lze na goralských krojích nejčastěji vidět. Popisuje, jak se jednotlivé prvky oděvu nazývaly, popř. z čeho názvy vznikly a čím byly ovlivněny. Národnosti, které dříve přicházely do přímého kontaktu s Poláky, často ovlivňovaly názvy jednotlivých částí krojů. Je zde zdůrazněno, že kroje jsou pro polskou menšinu jedním z nejdůležitějších prvků zachovalé kultury.

Nejdříve autor popisuje stručný historický vývoj, aby čtenář získal povědomí, kam sahají kořeny lidových krojů. Poté se snaží podrobně vysvětlit, jako podobu má původní mužský kroj, a jaké části tohoto oděvu jsou nošeny dodnes, a naopak, které prvky již vystřídaly novější modely. Následuje popis ženských krojů. Právě ženy se dle autora nejvíce podílely a stále podílejí na zachování této hmotné kultury.

Wojciech Krysiński ve stejné publikaci popisuje architekturu, která je typická pro celou Bukovinu, ale zaměřuje se i na obydlí polských Goralů. Vysvětluje specifické prvky, kterými jsou polské domy charakteristické. Dočteme se zde, jak probíhaly architektonické změny Poláků na Bukovině, a čím byly ovlivňovány. Wojciech Krysiński zmiňuje i typickou architekturu ostatních etnických menšin obývajících toto území. V knize nenalezneme pouze architekturu domů, ale i kostelů či klášterů. Zdůrazňuje, že architektura je ovlivňována velkým počtem národnostních etnik, a to se také podepisuje na vzhledu obydlí, kdy od sebe odlišná etnika přebírají jednotlivé prvky. Autor věnuje pozornost tradičnímu vybavení interiérů, a tomu, jak se měnilo v meziválečném a poválečném období. Zdůrazňuje důležitost doplňků a dekorací na domech. Dále v knize nalezneme tradice, obyčeje a způsoby oslav těchto svátků, lidová řemesla a předměty, které jsou vyráběny.

Autor se zabývá také etnickým složením Rumunska a s tím spojeným náboženstvím. Jsou zde dopodrobna popsány příchody čadeckých Goralů na Bukovinu i první osady, následné emigrace do Bosny na konci 19. stol. i pozdější migrace do USA a Brazílie. Autor popisuje i období po 2. sv. válce, kdy přišla velká vlna reemigrace jak z Rumunska, tak z Bosny do rodné země. Je zde zachycena i politika, průmysl, turistika a jazyk.⁷

⁷ KRYSINSKI, Wojciech. *Uroki Bukowiny: Polacy na Bukowinie*. Dekorgraf, 2006. ISBN 978-83-60119-08-2.

3. Metodologie

Na úvod této práce je nutné představit, jaké výzkumné metody byly použity. Práce je postavena především na kvalitativním sběru dat, konkrétně na informacích získaných prostřednictvím terénního výzkumu z oblastí, kde se polská minorita v Rumunsku koncentruje. V rámci terénního bádání byly využity metody pozorování a semistrukturovaného rozhovoru. Na začátek je také zapotřebí zmínit různé varianty označení zaměřujících se pojmů. Často se můžeme setkat se záměnou pojmů respondent a informátor, taktéž metodologie a metodika. V některých případech může dojít k záměně, protože někteří autoři používají tyto pojmy v jiném významu.

Na začátek je také potřeba objasnit, v jakém jazyce budou v práci zmiňovány názvy obcí. Obce Pojana Mikuli, Plesza, Nowy Sołoniec a Kaczyka budou psány takto, v polském jazyce, protože jsou to obce s vysokým zastoupením polské populace. Ostatní názvy budou v jazyce rumunském.

3.1. Adekvace použitých metod

Kvalitativní výzkum je protipól k výzkumu kvantitativnímu, avšak někteří metodologové vnímají kvalitativní výzkum jako pouhý doplněk kvantitativního sběru dat. V dnešní době dosáhl kvalitativní výzkum rovnocenného postavení s ostatními formami výzkumu. Kvalitativní výzkum je proces, který hledá porozumění založené na různých zvolených metodologických způsobech zkoumání daného sociálního nebo lidského problému. Výzkumník provádí bádání v přirozených podmínkách pozorovaného jevu, vytváří komplexní obraz a informuje o názorech účastníků výzkumu. Obvykle se na počátku kvalitativního výzkumu vybere téma a základní výzkumné otázky, na které má výzkumník podat ve svém bádání odpovědi. V průběhu kvalitativního výzkumu také vznikají nové hypotézy a výzkumník se v terénu seznamuje s novými lidmi. Kvalitativní výzkum se někdy považuje za výzkum pružný, protože otázky se mohou v průběhu modifikovat či doplňovat. Výzkumník vybírá dle svého uvážení vhodná místa pozorování, která by měl sledovat v různých časových okamžicích. Následný sběr dat a analýza probíhá současně, avšak výzkumník by měl být velmi opatrný, aby při sběru dat nedošlo k subjektivizaci, která pak celý výzkum zkreslila. Proto je vhodné své závěry prokonzultovat se

sledovanými jedinci. Je také důležité zdůraznit, že získané znalosti z výzkumu nemusí být zobecnitelné na celou populaci.⁸

Rozhovor

Semistrukturovaný rozhovor (též také polostrukturovaný, polostandardizovaný nebo také rozhovor pomocí návodu) je rozhovor, ve kterém si tazatel předem připraví seznam otázek či okruhy témat, které chce probrat, ale netrvá na jejich pevném pořadí. V této metodě se nabízí volnost přizpůsobovat formulace otázek podle dané situace, někdy jsou i konkrétní otázky, které se zdají být nevhodné, vypuštěny, nebo naopak přidány. Semistrukturovaný rozhovor je flexibilnější než strukturovaný, naopak je systematictější než rozhovor nestrukturovaný.

Nestrukturovaný rozhovor (též neformální, či volný) je metoda, kde není předem dána struktura rozhovoru, stejně tak jako pořadí a znění otázek. Obvykle je používán na počátku výzkumného projektu. Použití nestrukturovaného rozhovoru je vhodné především při zkoumání osob s výrazně odlišnou hodnotovou strukturou.

Strukturovaný rozhovor je typ rozhovoru, kde jsou kladeny všem respondentům stejně formulované otázky i ve stejném pořadí. Je vhodný při dotazování velkého počtu respondentů, kteří jsou kulturně homogenní. Při tvoření strukturovaného rozhovoru je nutné znát to důležité ze zkoumaného tématu a vhodně formulovat otázky.⁹

Pozorování je další důležitá technika patřící mezi kvalitativní metody získávání dat. Díky této technice se snaží výzkumník zjistit, co se skutečně děje, a to pomocí sluchových, čichových a pocitových vjemů. Díky pozorování je možné výzkum doplnit o popis prostředí, který je důležitý, pro lepší představivost i důvěryhodnost. Existuje několik druhů výzkumného pozorování.

Nejdříve bude objasněno pozorování *dle míry účasti pozorovatele*:

Zúčastněné pozorování (též participantní) je druh pozorování, při kterém se pozorovatel účastní dění v probíhající sociální situaci, je tedy aktivním členem. Dostává se do osobního vztahu s pozorovanými, kteří vědí, že jsou předmětem výzkumu. Data sbírá

⁸ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. s. 49-51. ISBN 80-7367-040-2.

⁹ JEŘÁBEK, Hynek. *Úvod do sociologického výzkumu*. Praha: Karolinum, 1993. s. 72-73. ISBN 80-7066-662-5.

v přirozeném prostředí pozorovaných subjektů a sleduje jejich každodenní životní situace, díky kterým pronikne do života pozorovaných a je schopen provést hloubkovou analýzu zkoumaného jevu. Mezi negativa patří částečné zkreslení výsledků z důvodu možného narušení přirozeného chování subjektů.

Nezúčastněné pozorování (neparticipantní) je pozorování, kdy se pozorovatel snaží minimalizovat interakci s pozorovanými a snaží se mezi ně skrytě začlenit. Pozorovatel se snaží získat informace o přirozeném chování zkoumaných subjektů. Výhoda při tomto druhu pozorování je minimální ovlivnitelnost, protože pozorovateli není umožněna citová angažovanost a není tak nápadný, naopak zde hrozí riziko vyzrazení.¹⁰

Další dělení pozorování se rozlišuje *podle míry standardizace*:

Standardizované pozorování má předem striktně danou formu a postup, který pozorovatel dodržuje. Je zde přesně určité doba výzkumu, včetně stanoveného cíle. Tento způsob pozorování není běžný. Výzkumníci dávají přednost spíše polostandardizovanému pozorování.

Nestandardizované pozorování je typické nízkým stupněm formalizace. Výzkumníci si často před začátkem pozorování určí pouze hrubou představu o průběhu, nebo jen předmět pozorování a poté improvizují až podle dané situace.

Pozorování dělíme i *podle míry utajení pozorovatele*:

Skryté pozorování je prováděno, aniž by s tím byly pozorované subjekty obeznámeny. Při tomto tajném druhu pozorování představuje asi největší nebezpečí odhalení, což by pro pozorovatele představovalo konec výzkumu. Skryté pozorování je často označováno za neetické, proto je důležité dbát na určitá práva pozorovaných a opatrně zacházet se získanými informacemi.

Zjevné pozorování (též otevřené) je takové pozorování, kdy pozorovatel předem informuje zkoumané subjekty o probíhajícím výzkumu. Nevýhoda při zjevném pozorování spočívá především v možnosti zkreslení výsledků, v důsledku narušení přirozeného chování subjektů.¹¹

Dotazník je technika sběru informací, postavena na získávání empirických údajů prostřednictvím předem připravených otázek, na které respondenti písemně odpovídají.

¹⁰ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. s. 191-202. ISBN 80-7367-040-2.

¹¹ REICHEL, Jiří. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Vyd. 1. Praha: Grada Publishing, 2009. s. 94-98. ISBN 978-80-247-3006-6.

V této technice jsou preferovány uzavřené otázky, na které se odpovídá pouze heslovitě nebo ano či ne. Není zde cílem získat od respondentů přídavné ústní vysvětlení, a to už jen z toho důvodu, že data jsou obvykle získávány od velkého vzorku osob. Dotazník je efektivní technika, kterou lze zrealizovat s poměrně nízkými náklady. Důležitá je správná výstavba dotazníku, která ovlivňuje jeho následné správné vyplnění. Na začátek se vhodné formulovat jednoduché vstupní otázky a pozvolna zvyšovat náročnost i zajímavost daného dotazníkového šetření. Ke konci je opět vhodné snížit náročnost obzvláště u více vyčerpávajících dotazníků. Hlavní nevýhoda spočívá v nemožnosti kontroly dotazovaných osob, protože mohou být ovlivněny svým okolím. Je výhodné shromáždit respondenty a uskutečnit toto šetření pod kontrolou, pokud to počet dotazovaných dovolí.¹²

3.2. Plán a průběh výzkumu

Před začátkem výzkumu je velmi důležitá příprava, která spočívá především ve zvolení předmětu zkoumání a s tím související metodologií. Dále byly zvoleny oblasti, ve kterých výzkum probíhal. Oblasti byly v průběhu výzkumu pozměňovány, podle dostupnosti daných lokalit.

Samotný výzkum proběhl v letech 2017 a 2018 v rámci projektu Pestrá Evropa. V obou letech bylo předmětem výzkumu Rumunsko a tamější etnická polská menšina žijící především na území Bukoviny. Byly navštíveny oblasti s nejvyšší koncentrací polské populace, a to v regionu Suceava nacházející se na jihu Bukoviny. Na území Rumunska žije 2543 Poláků. (údaje ze sčítání v r. 2011)¹³

Výzkum v Rumunsku 2017 probíhal dva týdny a započal v srpnu. Pro sběr dat byla využita metoda pozorování a polostrukturovaného rozhovoru, kdy byly kladeny hlavní výzkumné otázky, avšak respondenti většinou komunikaci dále rozvíjeli a téma se mnohdy rozšířilo. Rozhovory byly vždy nahrávány na mobilní zařízení. Záznamy byly důležité jak pro zpětné přehrávání informací, tak pro rozpoznání intonace hlasu, ze které jde mnohdy poznat, jak se respondent staví k danému tématu. V průběhu výzkumů nebyly týmu doporučeny žádné konkrétní osoby vhodné pro rozhovor. Výzkumníci si své respondenty

¹² NEŠPOR, Zdeněk R. *Sociologická encyklopedie* [online]. Sociologický ústav AV ČR, v.v.i. [cit. 2019-02-04]. Dostupné z: https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Šetření_dotazníkové

¹³ *Institutul Național de Statistică* [online]. [cit. 2019-02-10]. Dostupné z: http://www.recensamantromania.ro/wp-content/uploads/2013/07/sR_Tab_8.xls

vybírali dle svého uvážení. Snaha byla obsáhnout respondenty z každé věkové kategorie a tím co nejvíce snížit zkreslení samotného výzkumu.

V prvním roce byl výzkum zaměřen na čistě polské vesnice či vesnice s převahou polské populace, která není asimilovaná s majoritou. Ubytování během celého výzkumu bylo zajištěno v obci Mănăstirea Humorului u velmi vstřícné Rumunky, se kterou probíhala veškerá komunikace pomocí gest či překladače. I v rumunské obci Mănăstirea Humorului žije polská menšina, avšak jsou zde asimilovaní, a tak bylo velmi obtížné nalézt polské příslušníky. V této obci tedy nebyl výzkum příliš úspěšný. Byly navštíveny především ty obce, kde byly zbudovány Domy polské, protože především ty byly zdrojem kulturního dění polské komunity. Výzkum byl také částečně omezen absencí vlastního automobilu, poněvadž o víkendu zde místní hromadná doprava nefungovala a ve všední dny, kdy zde jezdily minibusy, nebylo taktéž lehké cestování. Tato zkušenost byla velkým poučením pro další plánovaný výzkum.

Na počátku výzkumu bylo navštíveno hlavní město Bukurešť. První kroky směřovaly na polskou ambasádu, kde se tým snažil získat pomocí polostrukturovaného rozhovoru v anglickém jazyce co nejvíce informací o Polácích v Rumunsku. Rumunka pracující na ambasádě však nebyla nijak ochotná a pouze poskytla informace, které jsou dostupné na internetových stránkách, nebo které byly výzkumníkům již známy. Tato návštěva tedy nebyla příliš přínosná.

V blízkém městě Gura Humorului se na místním úřadě snažili výzkumníci získat alespoň základní statistické údaje o polské menšině, avšak zdejší úředníci tvrdili, že žádné statistiky nemají a odvolávali se na ostatní úřady, kde by statistiky měly být dostupné.

Další část výzkumu proběhla ve vesnici Plesza (99,5 % Poláků) a Nowy Sołonec (89,2 %), kde byly navštíveny Domy polské. Výzkumníci prováděli volné a polostrukturované rozhovory s místními obyvateli, kteří byli komunikativní a přívětiví. V obci Plesza byl výzkumný tým proveden Domem polským a byl informován o základních informacích, jak zde polská menšina žije. Ve vesnici Nowy Sołonec bylo provedeno několik polostrukturovaných rozhovorů s obyvateli. Další navštívená vesnice byla Pojana Mikuli (49,4 %), kde sídlí Asociația "Obcinele" (Asociace Poláků v Rumunsku). Za pomoci Polky z rodné země komunikující rovněž v anglickém jazyce, která zde byla na návštěvě, probíhaly rozhovory s místními Poláky bezproblémově, protože drobná nedorozumění byla vysvětlena v anglickém jazyce. Tato vesnice byla

předmětem výzkumu dva dny. Za tuto dobu proběhly rozhovory s přibližně deseti polskými rodinami. S touto ženou byl i nadále udržován kontakt přes sociální sítě a díky ní byly výzkumníkům doporučeny další užitečné osoby, které poskytovaly informace po ukončení výzkumu. S jedním z těchto doporučených osob bylo později uskutečněno setkání v Praze.

Výzkum v Rumunsku 2018 proběhl začátkem září. Týmu bylo díky předchozímu výzkumu doporučeno ubytování ve vesnici Pojana Mikuli přímo u předsedy Asociatie "Obcinele". V této obci získal výzkumný tým gatekeepera, který během čtrnáctidenního pobytu poskytoval potřebné informace. (Gatekeeper je osoba označovaná v českém jazyce jako tzv. „vrátný“ neboli zprostředkující osoba, která napomáhá při výzkumu výzkumnému týmu)¹⁴ Gatekeeper mluvil polským dialektem, který byl pro výzkumný tým až na malé výjimky srozumitelný. Díky tomuto člověku pronikl výzkumný tým do opravdového života polské menšiny a zažil, jak vypadají jejich každodenní činnosti a zvyky. Výzkumníci měli možnost komunikovat se všemi generacemi a udělat si tedy ucelený obraz a názor na daná témata. V tomto roce si výzkumníci již opatřili vlastní automobil, a tak byl výzkum pohodlnější a rychlejší. Během bádání byly opět použity metody pozorování a volného či polostrukturovaného rozhovoru.

První fáze probíhala v již zmiňované vesnici Pojana Mikuli, která pro nás byla během celého pobytu klíčovou, a bylo zde získáno nejvíce dat. Výzkumníci měli možnost téměř se integrovat na čtrnáct dní do života polské menšiny, kdy pomáhali s pracemi na poli, účastnili se rodinných setkání, pohřbu a následné hostiny, chodili na mše svaté a setkávali se s polskými vrstevníky. Díky rodinným sešlostem byly ochutnány tradiční pokrmy. Všechny tyto události představovali velké množství informací obvykle získaných z polostrukturovaných rozhovorů a pozorování. Byla navštívena místní základní škola Krystyny Bochenek, kde právě probíhal první školní den. Jedna z vyučujících provedla výzkumníky školou a vysvětlila, jak funguje místní školní systém.

Zatímco v prvním roce výzkumu bylo bádání zaměřeno na polské vesnice, v následujícím výzkumu bylo záměrem poznat také rumunské vesnice, kde žije pouze malé procento polské populace, aby výzkumný tým získal představu, jak spolu tyto dvě etnika

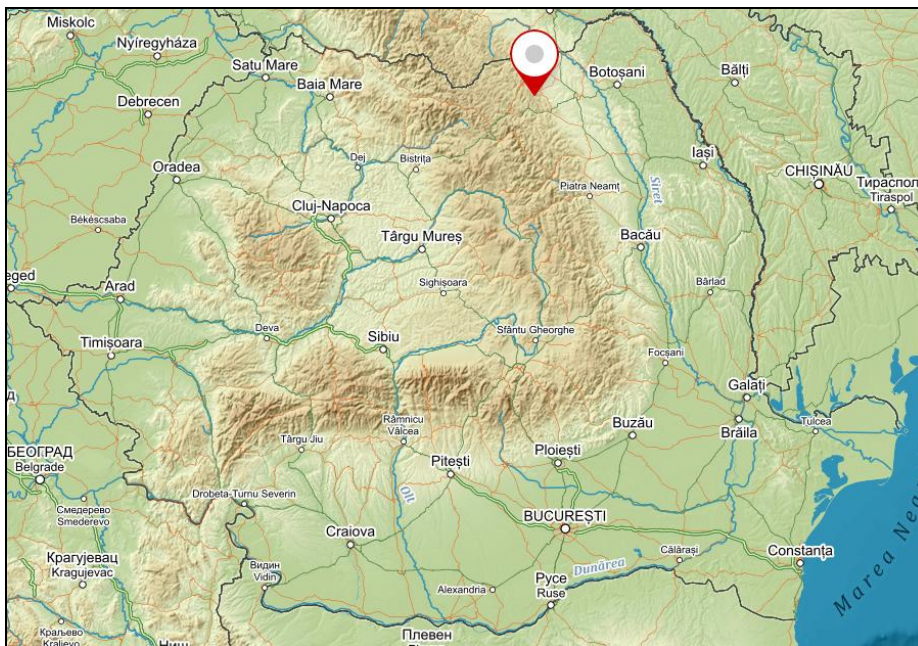
¹⁴ KOLEKTIV AUTORŮ. *Kapitoly z kvalitativního výzkumu*. Plzeň, 2015, s. 17. ISBN 978-80-261-0471-1.

žijí a jaké vztahy mezi nimi panují. Byla navštívena obec Paltinoasa (3,3 %), kde bylo bádání po polských příslušnících ulehčené díky Domu polskému, který sice momentálně nebyl v provozu, ale polská menšina žila v jeho blízkosti. Proběhlo zde několik polostrukturovaných rozhovorů a byly zjištěny informace především o smíšených manželstvích a zvycích v těchto vztazích. Dále byl v Paltynoase navštíven uznávaný polský umělec a tesař Bolek Majerik, pocházející v Pleszy. Muž ukázal výtvoř ve svém ateliéru a vyprávěl o řemesle.

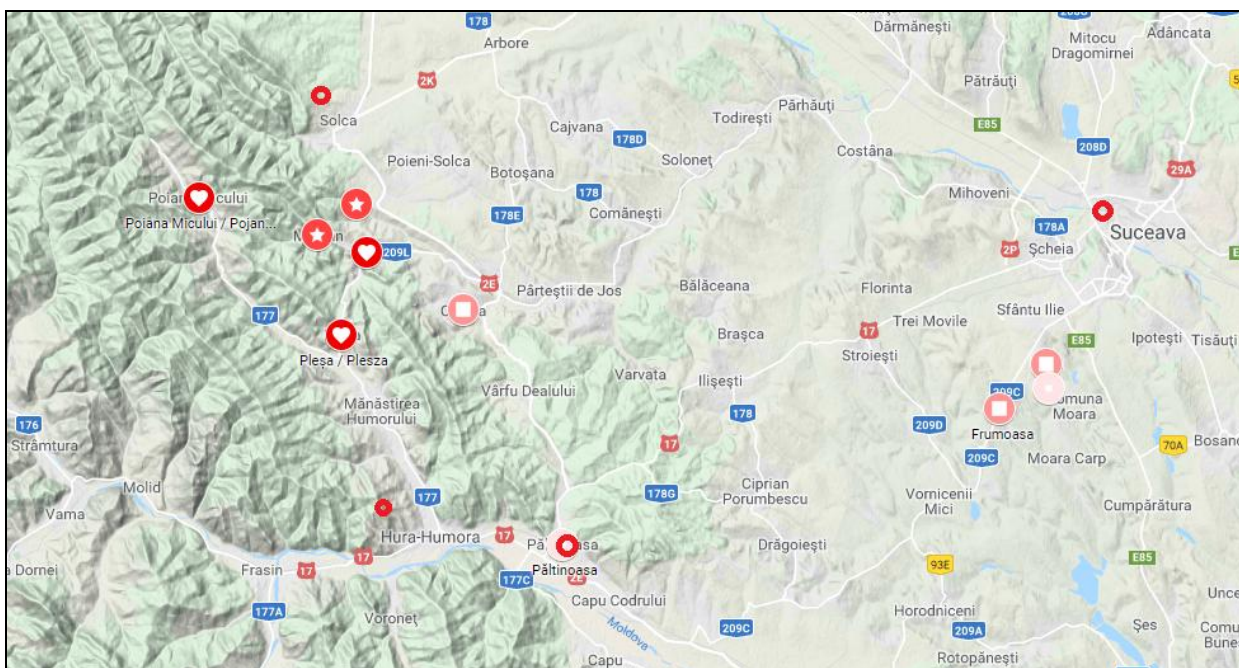
Mezi další navštívené obce patřila Kazczyka (16,2 %), Maidan (25,2 %) a Solca. Do Kaczyky původně Poláci přicházeli za prací do solných dolů. Výzkumníci v obci navštívili zmíněný solný důl a Dům polský, ze kterého byli odkázáni na Unii Poláků v Suceavě. Okresní město Suceava byla navštívena následující den. Byl zde navštíven rumunský statistický úřad, kde byly získány oficiální statistiky. V Unii Poláků byli velmi ochotní lidé a výzkumný tým získal užitečné informace o tom, jak podporuje rumunská vláda ve spolupráci s vládou polskou místní Poláky. Byly získány informace o polsko-rumunském časopisu Polonus i Malý Polonus.

Opět byla navštívena vesnice Nowy Sołonec. Po předchozí domluvě byl navštíven místní polský umělec Eugeniusz Zielonka, který ochotně předvedl své výtvoř tvořené ze dřeva, vyprávěl o historii a krojích obce. Poté bylo shlédnuto folklorní představení souboru Sołonzanka v tradičních krojích, které zde vystupovalo pro polské turisty z mateřské země. Ti byli z vystoupení nadšeni.

Po návratu z výzkumu tým zůstal v kontaktu s respondenty, a to přes sociální síť, nejčastěji přes Facebook. Především s teenagery lze lehko udržovat kontakt přes tuto sociální síť. Dospívající byli dokonce více otevřeni komunikaci přes sociální síť, protože živé rozhovory s nimi byly v některých případech nelehké. Často byli velmi stydliví, poněvadž větší část z nich se anglicky téměř nedorozuměla a v partě mladých lidí hovořila dialektem rumunštiny s polštinou, což bylo pro výzkumníky obtížné pro porozumění.

Obrázek č. 1. Oblast v Rumunsku, kde se polská menšina koncentruje
 Vlastní zpracování prostřednictvím mapy.cz

Obrázek č. 2 Obce navštívené výzkumníky
 Vlastní zpracování prostřednictvím mapy.cz

3.3. Údaje o respondentech

Vzhledem k ochraně získaných respondentů se vycházelo z pravidel Etického kodexu České asociace pro sociální antropologii¹⁵ a ze zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů, který dbá na práva každého a na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromí.¹⁶ Respondenti, kteří s uveřejněním souhlasili, budou zveřejněny pouze křestním jménem. U respondentů, kteří si zveřejnění nepřáli, budou jména fiktivní. Fiktivní budou i jména respondentů, u kterých není z určitých důvodů jméno známo.

V následující tabulce č. 1. je zobrazen přehled informací o respondentech, jejichž výpovědi byly v práci použity.

Tabulka č. 1. Údaje o respondentech

JMÉNO	POHLAVÍ	BYDLIŠTĚ	TECHNIKA/ KONTAKTOVÁNÍ	DATUM KONTAKTOVÁNÍ
Joanna	žena	Polsko, Varšava	rozhovor	srpen 2017
Tomasz	muž	Polsko	Facebook	srpen 2017
Mirosław	muž	Rumunsko, Plesza	rozhovor	srpen 2017
Natalia	žena	Rumunsko, Plesza	rozhovor	srpen 2017
Eugen	muž	Rumunsko, Nowy Sólonec	rozhovor	srpen 2017
Marek	muž	Rumunsko, Nowy Sólonec	rozhovor	srpen 2017
Helena	žena	Rumunsko, Nowy Sólonec	rozhovor	srpen 2017
Hanna s rodinou	žena	Rumunsko, Pojana Mikuli	skupinový rozhovor	srpen 2017
Ana s rodinou	žena	Rumunsko, Pojana Mikuli	skupinový rozhovor	srpen 2017
Waldemar se ženou	muž	Rumunsko, Pojana Mikuli	skupinový rozhovor	srpen 2017
Iosif	muž	Rumunsko, Pojana Mikuli	rozhovor	srpen 2017
Bolek	muž	Rumunsko, Plesza	rozhovor	září 2018
Mirosława	žena	Rumunsko, Paltynoasa	rozhovor	září 2018

¹⁵ *Etický kodex a etické směrnice*. Hospodářská a kulturní studia (HKS). [online]. [cit. 2019-02-5]. Dostupné z: http://www.hks.re/wiki/doku.php?id=eticky_kodex

¹⁶ *Zákon o ochraně osobních údajů (Zákon č. 101/2000 Sb.)* [online]. [cit. 2018-02-20]. Dostupné z: <https://www.uouu.cz/zakon-c-101-2000-sb-o-ochrane-osobnich-udaju-a-o-zmene-nekterych-zakonu-ve-zneni-ucinnem-od-1-cervence-2017/ds-3109/archiv=0&p1=1257>

Cristina	žena	Rumunsko, Paltynoasa	rozhovor	září 2018
Eugeniusz	muž	Rumunsko, Nowy Sołonec	rozhovor	září 2018
Andrei	muž	Rumunsko, Nowy Sołonec	rozhovor	září 2018
Lucas	muž	Rumunsko, Pojana Mikuli	rozhovor	září 2018
Tereza	žena	Rumunsko, Pojana Mikuli	rozhovor	září 2018
Iulyan	muž	Rumunsko, Pojana Mikuli	rozhovor	září 2018
Cristina	žena	Rumunsko, Pojana Mikuli	rozhovor	září 2018
Marius	muž	Rumunsko, Pojana Mikuli	rozhovor	září 2018
Mirosław	muž	Rumunsko, Pojana Mikuli	skupinový rozhovor	září 2018
Iulian	muž	Rumunsko, Pojana Mikuli		
Tereza	žena	Rumunsko, Pojana Mikuli		
Anna	žena	Rumunsko, Pojana Mikuli		
Monica	žena	Rumunsko, Gura Humorului	Facebook	září 2018
Marian	muž	Rumunsko, Gura Humorului	Facebook	září 2018

4. Teoretická část

Teoretická část je zaměřena na objasnění a definování základních pojmů, které je nutno znát pro dobrou orientaci v této bakalářské práci. Budou zde definovány elementární pojmy jako národ, nacionalismus, etnicita, etnická identita, etnické skupiny, kultura, majorita a minorita. Dále je definován etno-kreativní turismus v Rumunsku.

4.1. Národ a nacionalismus

Pojem národ pochází z latinského termínu „natio“. Původně však tento termín neoznačoval příslušnost k národu, jak to chápeme v dnešní době. Nutno podotknout, že po překladu do jiných jazyků získal tento pojem často odlišný význam. Až v moderní době se ustálily odvozeniny od slova „natio“.¹⁷

Definice národa nalezneme velké množství. V 19. století zaujímali především Němci klíčové postavení v národotvorných procesech. Většina prací, které vznikaly od poloviny 19. do poloviny 20. století, měly společný rys, a to primordialistické pojetí národa. V tomto pojetí představoval národ odvěkou, přirozenou kategorií, jejíž existenci je nutno oživovat. Oproti primordialistickému pojetí stojí východisko konstruktivistické. Konstruktivisté, se domnívali, že národ je umělý konstrukt, nepřirozená jednotka a lze „vynalézt“ libovolně, pokud si to bude přát vlivný počet lidí s dostatečnými informačními a výchovnými prostředky.¹⁸

Názor na nacionalismus ztvárnil E. A. Gellner, který tvrdí, že tento politický princip si žádá, aby se politická a národní jednotka překrývala. Konkrétně jej definuje takto: „Národnostní cítění je pocit hněvu způsobený porušováním tohoto principu, nebo pocit uspokojení způsobený jeho splněním.“ Tento národnostní princip lze velmi lehko porušit. Stačí, aby hranice daného státu nezahrnovaly všechny členy příslušného národa, nebo je zahrnují všechny, ale rovněž některé cizince navíc, nebo nastane kombinovaný případ.¹⁹

¹⁷ HROCH, Miroslav. *Národy nejsou dílem náhody: příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*. SLON, 2009. s. 16-17. ISBN 978-80-7419-010-0.

¹⁸ HROCH, Miroslav. *Pohledy na národ a nacionalismus: Čítanka textů*. SLON, 2004. s. 18-19. ISBN 80-86429-20-2.

¹⁹ GELLNER, Ernest André. *Národy a nacionalismus*. Josef Hříbal, 1993. s. 12-13. ISBN 80-900892-9-1.

4.2. Etnicita, etnická identita a etnické skupiny

Původ pojmu etnicita je v řeckém slově „ethnos“, jež představovalo označení „jiných, druhých“. Pojem byl používán pro skupiny lidí sdílející odlišené kultury či biologické charakteristiky. Postupem času si „ethnos“ získalo rasové a hodnotící charakteristiky. Nutno podotknout, že v moderní antropologii není pojem „rasa“ termínem používaným, naopak je termínem neoborným a je nahrazen pojmem „fenotyp“. V sociální antropologii představuje etnicita vztahy mezi jakýmkoliv skupinami, na které je nahlíženo jako na kulturně odlišné, jak ze strany vlastních členů, tak ze strany ostatních.²⁰

Podle T. H. Eriksena etnická identita ztělesňuje vnímanou kontinuitu s minulostí, která je pro jedince důležitá především v obdobích sociálních otřesů. Identita se obecně zdá být nejdůležitější ve chvíli, kdy se zdá být ohrožena. Někdy se na etnické identity pohlíží jako na vyjádření metaforického vyjádření příbuzenství. Součástí většiny etnických ideologií tvoří představa o společném původu. Etnické kategorie předpokládají tvorbu nových identit, sledují jednu ze dvou možností. Zaprvé rozšíření již existující identifikace. Druhá možnost spočívá naopak v redukci velikosti skupiny s předpokládaným sdíleným původem neboli proces „štěpení“.²¹

Šatava ve své knize zmiňuje dvě protikladná paradigmatata definující etnicitu. První koncepce je nazvána „Bud’ – anebo“. Toto paradigma je „puristické“ či „tradicionalistické“ a vychází především z „herderovské“ představy národa, tedy především z homogenní pospolitosti, totožného jazyka, kultury i mravů. Tato koncepce je praktický téměř zcela nemožná. „Člověk je buď příslušníkem jedné etnické pospolitosti, anebo jiné – třetí cesta“ Tato koncepce nabyla na významu především v období 90. let, v souvislosti s rozpadem Sovětského svazu a Jugoslávie. Druhá koncepce nazvaná „Nejen – ale i“ je především multikulturalistická. Toto „nezaujaté“ paradigma představuje především snahu o koexistenci složky majoritní a minoritní. Dívá se na kultury jako na součást společného bohatství společnosti. Koncept „Nejen – ale i“ klade důraz především na multikulturní a jazykové aspekty, kdy je vazba na „etnickou identitu“ upozaděna. „Cílem multikulturalismu není separace ... nýbrž integrace do společenství rovnosti, svobody a

²⁰ ŠATAVA, Leoš. *Etnicita a jazyk. Teorie, praxe, trendy: čítanka textů*. Brno: Tribun, 2013. s. 119. ISBN 978-80-263-0517-0.

²¹ ERIKSEN, T. H. *Etnicita a nacionalismus. Antropologické perspektivy*. Praha, Sociologické nakladatelství, 2012. s. 118-119. ISBN 978-80-7419-053-7.

solidarity.“ Této koncepci jsou vlastní pojmy, jako „kulturní diverzita“, „kulturní pluralismus“, či „hybridní neboli heterogenní kultura“. Právě tímto modelem se s největší pravděpodobností vydá velká část lidstva, a to vzhledem ke stále se zvyšujícímu vzájemnému prolínání kultur. Přiznejme si ale, že výchozí podmínky nejsou rovné vzhledem k existenci „státních“ a „nestátních“ národů.²²

T. H. Eriksen ve své knize zmiňuje názor antropologa a etnografa Manniga Nashe na etnické skupiny, který se zabíral tématem, kde se má vlastně vytyčit hranice, která by oddělovalo etnické skupiny od jiných sociálních tříd. M. Nash navrhuje jako společný jmenovatel pro všechny etnické skupiny metafory „postele, krve a kultu“. Znamená to, že všechny etnické skupiny mají představu společného původu, náboženství, jsou endogamní a biologicky sebereprodukující. Tato definice etnických skupin byla několikrát zpochybněna, avšak ideologie o společném původu, která upevňuje jednotu etnických skupin, přetrvává dodnes.²³

Filip Tesař definuje ve své knize etnikum a etnickou skupinu jako: „skupinu, u níž sdílená kultura a sdílené představy o vlastní minulosti vytvořily pocit vzájemné solidarity, odlišnou od jiných podobných skupin jménem a spojenou s určitým územím“.²⁴ Tato definice platí u každé etnické menšiny i u Poláků v Rumunsku. Většina populace žije v župě Suceava v polských vesnicích, kde lpí na svých tradicích. Mají katolickou víru, odlišnou od majority a každý má historické povědomí o vzniku této menšiny na rumunském území.

4.3. Kultura

Pojem kultura má svůj původ již v antickém starověku. Vznikla z latinského „colo“, resp. „colere“. Původně byl tento termín spojován s obděláváním zemědělské půdy (agri cultura). Nový pohled odkryl slavný římský filozof Marcus Tullius Cicero, který poprvé nazval filozofii kulturou ducha a tím vzniklo nové pojetí kultury jako charakteristiky lidské vzdělanosti. Po nástupu renesance a humanismu se věda a umění začaly zaměřovat na existenci člověka a na lidské tvořivé schopnosti. V tomto období se do spojitosti s pojmem

²² ŠATAVA, L. *Jazyk a identita etnických menšin: možnosti zachování a revitalizace*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009. s. 17-19. ISBN 978-80-86429-83-0.

²³ ERIKSEN, Th. H. *Etnicita a nacionalismus. Antropologické perspektivy*. Praha, Sociologické nakladatelství, 2012. s. 69-70. ISBN 978-80-7419-053-7.

²⁴ TESAŘ, Filip. *Etnické konflikty*. Portál, 2007. s. 38. ISBN 978-80-7367-097-9.

kultura začínají používat sféry pozitivních hodnot, díky kterým dochází ke zdokonalování lidských schopností.²⁵ S. Pufendorf slovo kultura osamostatnil jako nezávislou lexikální jednotku a zahrnul do ní lidské výtvořiny jako společenské instituce, jazyk, vědu, morálku, dále zvyky odívání i bydlení. Podle J. G. Herdera je kultura jako taková univerzální vlastnost celého lidstva. Herder chápe kulturu jako neustálý nárůst sebeutváření člověka, kde hraje hlavní úlohu kulturní tradice, která je upevněna zejména schopností symbolické komunikace a předáváním již dosažených výsledků, které se dále mohly rozvíjet.²⁶

Anglický antropolog Edward Burnett Tylor představil svojí novou definicí kultury počátek vědecké revoluce. „Kultura nebo civilizace ... je komplexní celek, který zahrnuje poznání, víru, umění, právo, morálku, zvyky a všechny ostatní schopnosti a obyčeje, jež si člověk osvojil jako člen společnosti.“ Tylorova definice kultury vlastně nikdy nezestárla, ba naopak stal se z ní výchozí bod pro většinu dalších teorií kultury v moderní antropologii.²⁷

4.4. Majorita a minorita

T. H. Eriksen ve své knize vysvětluje vzájemné vztahy majority s minoritou. Etnickou menšinu definuje jako skupinu lidí, která je početně menší než zbytek populace ve společnosti, přičemž tato skupina je politicky nedominantní a je reprodukována jakožto etnická kategorie. O etnické menšině můžeme hovořit pouze ve vztahu k většině i naopak. Tento vztah závisí téměř vždy na státních hranicích, protože právě na změně státních hranic závisí vztah majority s minoritou. Pokud se na základě předefinování hranic menšiny stanou většinami, následně se objeví nové menšiny. Dále musíme mít na paměti, že etnické skupiny tvořící v jedné oblasti majoritu, mohou být na jiném území minoritou. V našem případě Poláci tvoří naprostou většinu v Polsku, ale tvoří i menšinové skupiny v jiných zemích jako je Rumunsko, VB, Německo atd.²⁸

V rámci menšiny a státu T. H. Eriksen definuje termíny jako asimilace, segregace a integrace. Zaprvé může hostitelský stát trvat na asimilaci menšinových obyvatel. Tento stav je popisován jako postupná identifikace menšiny s většinou, kdy menšina komunikuje

²⁵ SOUKUP, V. *Přehled antropologických teorií kultury*. Praha. s. 13-15. 2002 ISBN 80-7178-929-1.

²⁶ MATĚJŮ, Martin a Václav SOUKUP. *Sociologická encyklopedie: SOCIOLOGICKÝ ÚSTAV AV ČR, V.V.I.* [online]. [cit. 2018-12-03]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Kultura>.

²⁷ SOUKUP, V. *Přehled antropologických teorií kultury*. Praha, 2002. s. 13-15. ISBN 80-7178-929-1.

²⁸ ERIKSEN, Th. H. *Etnicita a nacionalismus. Antropologické perspektivy*. Praha, Sociologické nakladatelství, 2012. s. 199-203. ISBN 978-80-7419-053-7.

jazykem většiny a opustí vlastní partikulární rozlišovací znaky. Asimilační politika má své plusy i mínusy. Mezi klady patří dosáhnoutí rovnoprávnosti a zlepšení sociálního postavení menšiny. Naopak mezi zápory je vnímáno utrpení menšiny a ztráta důstojnosti, a to z důvodu úpadku tradic, které se jeví jako bezcenné. Zadruhé může hostitelský stát zvolit segregační politiku. V tomto případě dochází k fyzickému vyloučení menšiny od většiny. Vyloučení je často ospravedlňováno kulturní méněcenností menšiny. Poslední termín představuje kombinaci asimilace a segregace, tedy integrace. V tomto případě se etnická menšina podílí na sdílených institucích většinové společnosti a zároveň reprodukuje vlastní skupinovou identitu a etnické hranice.²⁹

Polská menšina na Bukovině je z větší části integrovaná, kdy své životy sdílí s rumunskými obyvateli, avšak stále si zachovává vlastní jazyk, zvyky a náboženství. Najedeme, ale i oblasti, kde jsou Poláci asimilovaní a sami sebe vnímají jako rumunské občany s rumunskou identitou.

4.5. Etno-kreativní turismus v Rumunsku

Autoři Camelia Teodorescu a Ștefan Laurențiu Szemkovics pojednávají o kulturní kreativitě národnostních etnik v Rumunsku a jejich roli v rozvoji kulturního cestovního ruchu a vzdělávacího procesu. Kulturní kreativita závisí na množství důvodů a motivací. Někdy tato iniciativa vzniká uvnitř státu a někdy je to vnější interakce turistů. Je potřeba rozlišovat různé skupiny turistů, a to podle toho, co přijeli objevovat. Autoři zastávají funkci, která spočívá především v perfektní znalosti specifických kulturních prvků pro danou etnickou příslušnost a pokud se tyto typické kulturní tradice vyzdvihnou, napomůže turismus v době ekonomických propadů. Jedná se o pořádání tradičních a folklórních akcí, gastronomických slavností i oslav představující tradiční hudbu, tance, řemesla či víru dané etnické minority.³⁰

V rámci studie byla představena analýza dvou romských komunit v Rumunsku po dobu čtyř let. Hlavním cílem bylo především usnadnit přístup ke kulturním hodnotám etnických skupin v Rumunsku a také poskytnout alternativní pracovní příležitosti a

²⁹ ERIKSEN, Th. H. *Etnicita a nacionalismus. Antropologické perspektivy*. Praha, Sociologické nakladatelství, 2012. s. 199-203. ISBN978-80-7419-053-7.

³⁰ TEODORESCU, Camelia a Ștefan SZEMKOVICS. *The Ethno-creativity in the Pilot Centers in Romania and their Role in the Development of Cultural Tourism and the Educational Process*. *Forum Geografic* [online]. 2017, 88-97 [cit. 2018-12-25]. DOI: 10.5775/fg.2017.007.i. ISSN 15831523. Dostupné z: <http://forumgeografic.ro/wp-content/uploads/2017/1/Teodorescu.pdf>

následné hmotné příjmy etnickým komunitám. Dvě komunity byly sledovány s tím, že každá se svoji kulturní specifickou činností typickou pro danou oblast. První komunita z města Şirineasa představovala zpracování dřeva. Druhá komunita z města Oboga se zabývala keramikou, zpracování hlíny a výrobou keramických nádob do domácností. V této souvislosti byly uskutečněny kurzy odborné přípravy, jako součást vzdělávacího projektu, který je zaměřený především na osobní rozvoj a na sociálně-kulturní a historické povědomí dospívajících osob, konkrétně na děti ve věku 10-14 let. Tato metoda byla aplikována na stejný vzorek dětí i na vzorky nové, a to po dobu čtyř let. Výsledky se sledovaly dle témat učebních osnov, kdy se analyzovaly postoje skupin a zapojení romské komunity do procesu. Pozitivní výsledky jsou především ve zvýšené interakci jednotlivých skupin mezi sebou a také v touze poznávat nová místa a lidi. Lze také vyzorovat pozitivní změnu postojů ke kultuře a řemeslům z pohledu skupin mladých lidí. Vzdělávání v rámci turistiky je tedy nástrojem pro stimulaci tvořivosti sledovaného etnika a má pozitivní dopad na mezilidské vztahy, a to díky snaze pozvednout analyzovanou kreativní kulturu. Co se týče samotné kreativní kultury, která byla původním předmětem studie, je to velmi dobrý způsob, jak přispět do ekonomického sektoru a zároveň zapojit nezaměstnané obyvatele, či obyvatele, kteří postrádají úroveň vzdělání a umožnit jim, uplatnit se. Tyto pozitivní výsledky jsou jak z hlediska sledovaného etnika, aplikující kreativní kulturu, tak z vnější strany, tedy ze strany turistů. Podpora specifické kultury tedy pozitivně ovlivnila místní turismus. Lépe na tom byla komunita z města Şirineasa, kde se místní populace zaměřila na zpracování dřeva, avšak výsledky mohly být zkreslené, díky většímu množství historických památek, zatímco v okolí Obogy památky téměř nejsou. Rumunsko se snaží do „podpory kreativní kultury“ zapojit celé místní společenství, bez ohledu na etnickou příslušnost.³¹

Tento experiment by se dal jistě aplikovat i na polskou etnickou menšinu na Bukovině, avšak Poláků v Rumunsku, kteří nejsou asimilovaní s většinou, je opravdu málo. Přesto, že kulturní tradice si zachovávají bohaté, zdá se, že nestojí o příliš velkou pozornost turistů, kteří by narušili jejich komunitu. V současné době lze vidět, že za Poláky na Bukovině neproudí davy turistů a je zřejmé, že místní polská populace není

³¹ TEODORESCU, Camelia a Ştefan SZEMKOVICS. *The Ethno-creativity in the Pilot Centers in Romania and their Role in the Development of Cultural Tourism and the Educational Process*. *Forum Geografic* [online]. 2017, 88-97 [cit. 2018-12-25]. DOI: 10.5775/fg.2017.007.i. ISSN 15831523. Dostupné z: <http://forumgeografic.ro/wp-content/uploads/2017/1/Teodorescu.pdf>

zvyklá na návštěvy cizinců. Ojediněle přijíždějí za Poláky na Bukovině Poláci z mateřské země, z Polska, kteří se zajímají o místní kulturní památky.

5. Praktická část práce

5.1. Historie

Historie polského osídlení

Polské osidlování na Bukovině se rozděluje na čtyři následující období. První období polské migrace započalo v polovině 14. století. Konkrétně od roku 1350, tedy v době panování krále Kazimíra III. Velikého, do polské divize v roce 1774. V tomto období, kdy panovala v rumunských zemích politická i vojenská rivalita s okolními sousedy, se začala usazovat polská kultura na území Bukoviny, která byla již tehdy etnicky velmi bohatá. Další mezník je od anexe Bukoviny roku 1774 přes období Rakouska-Uherska do konce 1. světové války roku 1918. Započala především pracovní migrace a polská menšina formovala vlastní identitu na tomto území. Následující období představuje připojení Bukoviny k Rumunsku roku 1918 a následnou anexi severní Bukoviny Stalinem roku 1944. V tomto období probíhal boj proti rumunizaci a vládla zde snaha zabránit budoucí prosperitě zdejších Poláků. Další etapa je od rozdělení Bukoviny mezi SSSR a Rumunsko až po současnost, a to v rozmezí let 1944 až 2004. Toto období je obdobím repatriací, reemigrací a následného rozpadu bývalého Polska. Vznik nových struktur polské diaspory po podzimu 1989.³²

Období začátku osidlování Bukoviny po převzetí Bukoviny Rakouskem (1350-1775)

Poláci se poprvé zapsali do historie Bukoviny za panování krále Kazimíra III. Velikého v polovině 14. století. Právě Kazimír III. Veliký zahájil expanzi na území ukrajinských knížectví a dobyl v letech 1349-1352 Halič a posunul Haličskou Rus na jihovýchod. Od 14. století se polský stát označuje jako stavovská monarchie. V roce 1346 vzniká Moldavské knížectví, které představuje vazalský stát Polského království. Později se Moldavsko dostalo do lenní závislosti na Polsku. Hranice mezi Polskem a Moldavskem, která se překrývala, tvořila následné hranice Galicie a Bukoviny z rakouských dob. Od samého počátku Moldavského knížectví fungovaly mezi knížectvím a Polskem politické,

³² KRYSINSKI, Wojciech. *Uroki Bukowiny: Polacy na Bukowinie*. Dekorgraf, 2006. s. 57. ISBN 978-83-60119-08-2.

kulturní a ekonomické vztahy. Polští králové často zasahovali do správy Moldávie. Zejména v souvislosti s častými bitvami, kdy byla vyžadována podpora Polska. Lze zde například zmínit krále Jana I. Olbrachta, expedici Jana III. Sobieského do Moldávie a několik dalších výprav polských vojsk do Černovic (pol. Czerniowce) spojených se švédským králem Karlem XII. V oblasti Černovic se také usídlilo mnoho Poláků. Stefan Velký přivedl do Moldávie asi 100 tisíc Poláků, kteří se v této oblasti usadili. Dále zde žilo asi 20 tisíc vězňů, z výpravy krále Olbrachta. Lze říct, že na konci 15. století se na území Bukoviny usadilo několik desítek tisíc Poláků. Toto období představovalo první, většinou nucenou migraci. Byla zde i období přátelské spolupráce mezi Moldavským knížectvím a Polským královstvím. Především v období nebezpečí, které vnímalo Moldavské knížectví ze strany Maďarska nebo Turecka, vzdávali Moldavané hold polským králům. Tento lenní vztah trval s přestávkami od 2. pol. 14. století do 2. pol. 16. století. V 17. století se polské a moldavské vztahy zlepšily a přispěly tak ke sblížení Polska s Moldavskem. Následovala podpora polské šlechtické kultury na Bukovině, a to především díky rodinným a majetkovým vztahům mezi magnáty a bojarů.³³

K šíření polské kultury na Bukovině nepochybně přispěl katolicismus, kdy se rozšířil z Polska do Moldavska již v prvních desetiletích Moldavského knížectví. Velký vliv měla i existence polských škol, ve kterých se Moldavané z Bukoviny vzdělávali. V městě Siret, nejstarším hlavním městě Moldávie, bylo v roce 1371 založeno římskokatolické biskupství, které bylo naplněno až na pár výjimek obyvateli polské národnosti. Později se biskupství přesunulo do nového hlavního města Suczavy a poté do Bakowa, kde sídlilo až do 2. pol. 18. století. Mezi Moldavany se však katolicismus neuchytil. Ti podporovali ortodoxní církev, v níž viděli útočiště vlády a oceňovali její značný vliv na obyvatelstvo valašského původu. Alexandr Dobrý založil v Suczavě ortodoxní metropoli nezávislou na haličské metropoli. Polský kulturní a politický vliv na Bukovině dosáhl svého vrcholu za vlády Jana III. Sobieského. V tomto období vznikla velká a velmi vlivná skupina bojarů, obvykle vzdělaná z Polska, vlastníci tamní majetek. Jejím hlavním cílem bylo ulevit zemi od tureckého nátlaku a zavést v Moldavsku vládu na základě modelů stabilní oligarchie z Polska. Plány však nakonec zrealizovány nebyly. V 19. století dokonce někteří bojarové posílali své děti do škol ve Lvově. Privilegia Alexandra Dobrého pro Lvovské obchodníky

³³ ZURAWSKI, Kazimierz. *WIESCI Z POLSKI: Polacy w Rumunji. WIESCI Z POLSKI.* (8), s. 9-11.

jim dával právo vlastnit sklady a domy v Suceavě. Odsud mohli projíždět obchodní cesty do Sedmihradska a k Černému moři, kde byla zřízena celní komora. To přilákalo mnoho osadníků, kteří přišli do styku s obchodníky, a to především Arménce, Němce a Poláky. Tento obchod přerušovaný válečnými konflikty vzkvétal zejména v 15. a 16. století. Obchod nezankl ani v 18. století, přestože byla Bukovina velmi často cílem pochodů mnoha vojsk a zužována suchem. Je obtížné posoudit, kolik příslušníků polské menšiny v těchto těžkých časech podleho. ³⁴

Rakouské období (1775-1918)

Pokud hovoříme o Polácích na Bukovině a jejich kulturních tradicích, je důležité zdůraznit rozdíl mezi charakterem a společenskou strukturou této etnické menšiny z období před rozdělením lenního stavu a z dob pozdějších. Z časů před rozdělením přicházeli Poláci na Bukovinu především v podobě ozbrojených útočníků. Kultura, kterou přinášeli, měla šlechticko-feudální, částečně buržoazní charakter, a nezapadala mezi autochtonní obyvatele. Pro původní obyvatele představoval kontakt s Poláky obvykle válečný konflikt, rozbroje a utlačování. Období po oddělení lenního stavu Moldavského knížectví a Polského království, tedy po roce 1862, bylo naprosto odlišené. Po vzniku Rakouska-Uherska (1867) spadala Bukovina pod rakouskou vládu, tzv. Předlitavsko. Po propojení Bukoviny s Haličí i ostatními korunními zeměmi odstartovaly významné početné ekonomické migrace do této země. Přicházeli úředníci, duchovenstvo, učitelé a další zaměstnanci veřejného sektoru, kteří byli přivedeni rakouskými orgány. Již v roce 1850 se jejich počet odhadoval na 5852 osob a po sedm let později zde údajně žilo 13 625 příslušníků polské menšiny. ³⁵

Do Kaczyky přišli první Poláci z Bochnie v roce 1791, kdy se otevíraly solné doly. Organizovali zde správu solného dolu a rozhodovali o využívání solných ložisek. Právě obec Kaczyka a solný důl vznikl především za pomoci polských obyvatel, kteří byli hlavními staviteli dolů, vrtání děr a tvořili řídicí pracovníky všech úrovní. Poté pracovali na těžbě soli. V dolu vytěžili kapli sv. Barbory. To svědčí o tom, že na místa, kam polská

³⁴ KRYSINSKI, Wojciech. *Uroki Bukowiny: Polacy na Bukowinie*. Dekorgraf, 2006. s 57-60. ISBN 978-83-60119-08-2.

³⁵ KRASOWSKA, Helena. *Górale polscy na Bukowinie Karpackiej: Studium socjolingwistyczne i leksykalne*. 2006, s. 52-55. ISBN 83-86619-44-X.

menšiny přišla, vznikaly kříže, kaple i kostely. S pomocí polských inženýrů se z tohoto solného dolu vytvořil důlní klenot obklopený krásnou osadou.³⁶

Na Bukovinu se postupem času začalo nahlížet jako na zemi zaslíbenou, kde stále rostla ekonomické imigrace. Přicházely proudy obchodníků, řemeslníků a zemědělců, kteří migrovali za volnou půdou. Práce se zde našla pro každého. Především polští a polsko-arménští aristokraté kupovali tamní pozemky a obchodovali zde. Již v prvních letech rakouské vlády se setkáme s Poláky a polskými Armény vlastníci domy a rozsáhlé prostory v Černovicích. Kromě ekonomické migrace probíhala i vnitrostátní migrace na Bukovinu. Charakter společenského života na Bukovině byl utvářen především tamní inteligencí, tedy majiteli pozemků, duchovními, učiteli, úředníky atd. Ti byli také zakladateli prvních polských organizací a institucí, které byly vybudovány i díky jejich finančním darům. Avšak největší část tamní polské populace tvořili především řemeslníci a zemědělci. Příliv řemeslníků započal již v prvních letech rakouské vlády a trval několik dalších desetiletí.³⁷

Dvanáct let po anexi Bukoviny s Rakouskem císař začal projevovat snahu o exploataci Bukoviny. Cílem bylo, pokud možno, co nejvíce zvýšit zalidnění této oblasti a přilákat nové osadníky, řemeslníky a obchodníky, a to s co nejnižšími náklady vynaloženými ze státní pokladny. Příliv polských řemeslníků tedy ještě zesílil. Největší migrační vlna přicházela, jakmile Rakousko zřídilo povinnou vojnu v oblastech převzatých od Turecka. Většina nově přichozích pocházela z Haliče. Příchodem na Bukovinu se migranti osvobodili od vojenské služby. Od počátku 19. století tvořili většinu osad polští Goralové pocházející původně ze severní strany slezských Beskyd a také z Beskyd Żywieckich (pol. Beskid Żywiecki). Ti přicházeli na Bukovinu z oblasti kolem města Čadca (pol. Czadca) ležící na řece Kysuci na severu Slovenska.³⁸

³⁶ MYŚLIŃSKA, Grażyna. *ZASOBNIK BUKOWIŃSKI: GOSC NIEDZIELNY*, „Wniebowzięcie na Bukowinie” [online]. 2014, (33) [cit. 2019-03-06]. Dostupné z: <https://www.gosc.pl/doc/2117244.Wniebowziecie-na-Bukowinie>

³⁷ KRASOWSKA, Helena. *Górale polscy na Bukowinie Karpackiej: Studium socjolingwistyczne i leksykalne*. 2006, s. 52-55. ISBN 83-86619-44-X.

³⁸ BUJAK, Jan. *POLACY NA BUKOWINIE od najdawniejszych czasów do końca drugiej wojny światowej* [online]. [cit. 2019-02-07]. Dostupné z: http://www.jas-czytalski.pl/articles/bukowina/Polacy_na_Bukowinie.html

Historie vzniku organizací

První organizace bukovinských Poláků byla schválena vládou a založena v Černovicích v 1869. Impulsem k založení byly především události lednového povstání v Polsku. V této době vznikaly názory, že Bukovina se stala chvilkových útočištěm Moldavského knížectví, kde žijí přeživší a mnoho dalších zdiskreditovaných lidí, kteří přišli především za obživou a volnou půdou, a tím se zvýšil počet lidí žijících v chudobě. Následně vznikla v roce 1868 myšlenka, která se zabírala pomocí těmto obětem, a tak byla v roce 1869 založena humanitární organizace nesoucí název *Towarzystwo Polskie Bratniej Pomocy w Czerniowcach*. Již po prvním shromáždění měla organizace 417 členů. Čtyři měsíce po zahájení provozu byla organizace rozšířena o nové aktivity a byly zřízeny Czytelni Polskiej (polské čítárny). Organizace byla tvořena dvěma oblastními činnostmi, a to humanitárně-charitativní a kulturně-osvětová. V prvním roce měla organizace 733 členů.³⁹

Polská populace rostla a vznikaly nové organizace, které fungovaly pod záštitou Czytelni Polskiej. Všechny organizace, instituce a asociace byly smíseny v jednu organizaci zvanou Dom Polski. Dom Polski byl také majetkem původní organizace Czytelni Polskiej. V roce 1877, dva roky po založení univerzity v Černovicích, vzniklo Ognisko, společnost polských akademiků. V roce 1890 bylo založeno politické sdružení Bukowińskie Koło Polskie. O dva roky později vznikl Sokół zabývající se gymnastikou. V roce 1896 byla založena asociace řemeslníků Gwiazda, následoval vznik Bankie Polski, dále Koło Pań TSL (Towarzystwa Szkoły Ludowej) a v roce 1902 Koło Mieszane TSL. Všechna tato sdružení se nacházela ve společných prostorách. Dne 2.-3. prosince 1905 byl slavnostně otevřen Dom Polski. Na oslavy, trvající dva dny, přijelo přes 1000 osob.⁴⁰

Orgánem, který stmeloval polskou populaci, byla nejprve černovická čítárna, poté *Gazeta Polska*. Pozornost věnovaná propojování polských obyvatel zesílila v 80. letech 19. století a soustředila se především na generaci dospívajících Poláků na Bukovině, která byla nejvíce ohrožena. Hrozbu představovali především dospívající muži, řemeslníci, na vesnicích a ve městech, kteří uzavírali smíšená manželství. V městech se vyučoval německý jazyk, především pro vrstvu úředníků. Často mezi sebou i mládež hovořila

³⁹ KRYSINSKI, Wojciech. *Uroki Bukowiny: Polacy na Bukowinie*. Dekorgraf, 2006. s. 69-70. ISBN 978-83-60119-08-2.

⁴⁰ BUJAK, Jan. *POLACY NA BUKOWINIE od najdawniejszych czasów do końca drugiej wojny światowej* [online]. [cit. 2019-02-07]. Dostupné z: http://www.jas-czytalski.pl/articles/bukowina/Polacy_na_Bukowinie.html

německým dialektem. Polština se nejvíce zachovala na menších vesnicích, kde se německý jazyk vyučoval minimálně a kde kněží kázali v polštině.⁴¹

Období po skončení 1. světové války do konce 2. světové války (1918-1944)

Po skončení 1. světové války se Polsko stalo suverénním státem a Bukovina se připojila k Rumunsku. Tyto změny představovaly pro polskou menšinu na Bukovině zlomový okamžik. Začalo období boje proti nacionalismu a rumunizaci. Následovaly časy repatriací velké části Poláků do rodné země. Výsledky tvrdé práce, které zdejší polská populace vybudovala, byly rázem zmařeny. Zbytek dokonala 2. světová válka. Nová rumunská vláda svolala 28. listopadu 1918 v Černovicích rumunský národní kongres s účastí zástupců ostatních etnických národností obývajících Bukovinu, aby od nich převzala deklarace o budoucích představách a situaci na Bukovině. Tímto způsobem se rumunská vláda snažila zahájit okupaci vojenského charakteru, která bude v souladu s vůlí obyvatel Bukoviny. Polská menšina poté učinila prohlášení, kde uznala anexi Bukoviny za historicky spravedlivou. Zároveň byla v deklaraci vyjádřena naděje, že stávající práva i stav polské populace ohledně vzdělávání a polského jazyka budou ze strany rumunské vlády respektovány. Rumunská vláda toto oznámení přijala s entuziasmem. Poté následoval obdobný postup s bukovinskými Němci a Židy. Ukrajinci nebyli v těchto ujednání přítomni.⁴²

Na jaře roku 1919 vstoupila armáda polského generála Lucjana Żeligowského do Černovic, což mělo za následek rozsáhlé reemigrace Poláků do vlasti. Návraty se týkaly především inteligence, studentů a absolventů univerzit. Reemigrace tohoto nejaktivnějšího obyvatelstva měla za následek narušení společenské struktury polské menšiny v následujících několika desetiletích. Ztráta nejvýznamnějších autorit, které se podílely na soudržnosti a prestiži polské národnosti na Bukovině, byla značná. Učitelé, díky kterým byly předávány praktické i teoretické vědomosti a kteří se zde snažili budovat patriotismus, byli spolu s kněžími považováni za vůdce polské společnosti. Takovou cenu nesli Poláci za osvobození vlasti. Úbytek polské populace byl samozřejmě zapříčiněn i následky 1. světové války, ale i již zmíněnými reemigracemi. Velikost exodu do vlasti je doložena

⁴¹ KRASOWSKA, Helena. *Górale polscy na Bukowinie Karpackiej: Studium socjolingwistyczne i leksykalne*. 2006. s. 52-55. ISBN 83-86619-44-X.

⁴² KRYSINSKI, Wojciech. *Uroki Bukowiny: Polacy na Bukowinie*. Dekorgraf, 2006. s. 80-84. ISBN 978-83-60119-08-2.

počtem Poláků, kteří byli oprávněni volit do městské rady v Černovicích. Počet polských voličů v roce 1910 činil 15 500 obyvatel a po roce 1926 pouze 1 273. Poláci tvořili na Bukovině zhruba 5,4 % populace, což znamenalo 0,4 % v rámci celého Rumunska a deváté místo v etnickém složení národnostních menšin. V Černovicích působil v letech 1923-1940 polský konzulát. Prvním polským konzulem byl doktor Stanisław Kwiatkowski, lékař a zakladatel černovické nemocnice.⁴³

Největší rána byla znárodnění a rumunizace soukromých škol od roku 1922. Pro všechny znárodněné školy byl zaveden rumunský jazyk výuky a polští učitelé vyučující v polštině byli přesunuti do Polska. Znovuotevření soukromých škol vláda povolila až roce 1925. Poté byla na Bukovině založena organizace Polska Macierz Szkolna. Ta si okamžitě získala polskou podporu i dary z mateřské země, a tak se do roku 1931 podařilo založit jedenáct základních škol, čtyřleté gymnázium, tříletou odbornou školu a osm kurzů vyučující polský jazyk. V roce 1935 rumunské ministerstvo školství zakázalo učitelům, placeným ze státního rozpočtu, výuku menšinových jazyků. Školy s určitým počtem polských studentů vyučovaly v polštině dvě hodiny týdně. Svaz měl možnost financovat studie z vlastních prostředků v 17 školách. Po tomto období byly sociální a kulturní aktivity stabilní až do vypuknutí 2. světové války.⁴⁴

Po roce 1935 se na území Rumunska začaly projevat fašistické tendence. Mezi katolickým duchovenstvem, většinou mezi Němci a Poláky, začali pracovat nacisté. Nacionalisté přicházející z Československa odkryli údajný slovenský původ polských Goralů a řekli jim, že jsou Slováci. Dokonce se jim podařilo přivést do Pojany Mikuji slovenské učitele. Rumunské orgány tyto agitace podporovaly. Po vypuknutí 2. světové války se stali polští vojáci uprchlíky a polská vláda pochodovala 18. září přes Bukovinu. Černovice se tehdy staly jednodenním hlavním městem Polska. Mnozí Poláci se drželi co nejbližší polské hranici, na Bukovině, kde se podělili o své osudy s Poláky bukovinskými. Rumunsko se připojilo k válce proti Sovětskému svazu a zmobilizovalo část armády, která bojovala uvnitř SSSR. Ostatní vojáci sloužili armádě. Činnost polských organizací byla přerušena. Polské zájmy v rumunské vládě převzal zástupce a zplnomocněný ministr Chilské republiky Samuel Del Campo. Zaangažoval se i Grzegorza Szymonowicza,

⁴³ KRYŚINSKI, Wojciech. *Uroki Bukowiny: Polacy na Bukowinie*. Dekorgraf, 2006. s. 52-55. ISBN 978-83-60119-08-2.

⁴⁴ BUJAK, Jan. *POLACY NA BUKOWINIE od najdawniejszych czasów do końca drugiej wojny światowej* [online]. [cit. 2019-02-07]. Dostupné z: http://www.jas-czytalski.pl/articles/bukowina/Polacy_na_Bukowinie.html

člověk, orientující se v polských záležitostech a chránící polské občany. Szymonowicz se zabýval především ochranou polských uprchlíků, včetně Židů, kteří byli ohroženi. V rámci Bukoviny byla nejvíce zasažena vesnice Pojana Mikuli, která byla 1. května roku 1944 vypálena nacisty a rumunskými vojáky. Pravděpodobně to byl následek, za odpor vůči agitaci slovenských nacionalistů. Návrat do vesnice byl možný až v lednu 1945.⁴⁵

Období po 2. světové válce (1944-2006)

Rok po ukončení války započala repatriace bukovinských Poláků, kteří cítili potřebu návratu do rodné země. Ze země odjížděly celé rodiny, ale i jednotlivci všech možných profesí. Goralové i zemědělci obvykle mířili do oblasti Dolního Slezska. Hlavní repatriční proud se objevil v letech 1945 až 1948, kdy se přesunulo údajně až 45 tisíc Poláků.⁴⁶ Často se k osobám nevracející se do vlasti přidali i příbuzní z Jugoslávie (z Bosny a Vojvodiny), kteří dříve emigrovali z Bukoviny do Bosny. Menší množství rodin z Bukoviny přišlo i do Československa. Přesídlení se uskutečnilo za základě dohody uzavřené 10. prosince 1946 s československou repatriční komisí. Z celkového počtu 409 osob, které se v lednu a únoru 1947 usadily na území Československa zůstalo na Slovensku 200 osob a ostatní přišly na území dnešní České republiky.⁴⁷

Během komunistického období byly polské organizace dlouhodobě rozpuštěny. V roce 1950 rumunské úřady zakázaly činnost Domu polského, který byl v roce 1953 znárodněn. Rumunsko v období komunistického režimu tvrdilo, že pro ně národnostní menšiny v zemi nepředstavují žádnou hrozbu, a to obzvláště menšiny s nižšími počty jako ta polská. Až po prosincových událostech roku 1989, kdy byl Nicolae Ceaușescu svržen, začaly sdružení a organizace národnostních menšin znovu ožívat. Na prvním kongresu v roce 1990 v Bukurešti vznikl Svaz Poláků v Rumunsku, který se poté přesunul do Suceavy, aby byl blíže k polské menšině.⁴⁸ „V období komunistického režimu nebylo

⁴⁵ KRYSINSKI, Wojciech. *Uroki Bukowiny: Polacy na Bukowinie*. Dekorgraf, 2006. s 52-55. ISBN 978-83-60119-08-2.

⁴⁶ WĄTRÓBSKI, Leszek. *Polacy w Rumunii* [online]. 2002 [cit. 2019-03-02]. Dostupné z: http://www.nowezycie.archidiecezja.wroc.pl/stara_strona/numery/062002/04.html

⁴⁷ SKIBIŃSCY, Wilhelm i Andrzej. *REEMIGRANCI POLSCY Z POGRANICZA UKRAINY I RUMUNII PO 1945 ROKU NA ZIEMI LUBUSKIEJ* [online]. 2004 [cit. 2019-03-02]. Dostupné z: http://www.roczniklubuski.uz.zgora.pl/wydania/tom_30/RL_T30_1_Skibinski_Skibinski.pdf

⁴⁸ WĄTRÓBSKI, Leszek. *Polacy w Rumunii* [online]. 2002 [cit. 2019-03-02]. Dostupné z: http://www.nowezycie.archidiecezja.wroc.pl/stara_strona/numery/062002/04.html

v obchodech co kupovat. Dnes je to naopak. Obchody jsou plné a všeho je nepřeborné množství, ale nyní není za co kupovat.“⁴⁹ uvedla respondentka Mirosława.

5.2. Kuchyně

Bukovina představuje nejpestřejší gastronomii z celého Rumunska. Je to způsobeno jak historickými událostmi, kdy se na tomto území objevovalo obrovské množství národností, a každá zde zanechala část své kultury. I v dnešní době je Bukovina etnicky velmi pestrá, a to se odráží i v jídelníčku místních obyvatel. Nalezneme zde gastronomii polskou, rumunskou, ukrajinskou, ruskou, maďarskou a další. Tato rozmanitá gastronomie je každoročně prezentována na festivalech gastronomie po celé Bukovině. V okrese Suceava se koná festival v Câmpulung Moldovenesc, Gura Humorului či v obci Putna.⁵⁰

V goralských vesnicích bývaly hlavní a nepostradatelnou surovinou kroupy, a to až do konce 2. sv. války. Kroupy se používaly do sladkých kaší, do *golombků* a do dalších receptů. v. Po 2. sv. v. kroupy nahradila rýže, která byla v meziválečném období neznámou surovinou. Maso se příliš často nekonzumovalo, a když ano, obvykle se udilo, aby mělo delší trvanlivost. Do 2. sv. války se maso objevovalo na jídelníčku jen svátečně. Rodina obvykle maso přenechávala mužům, kteří tvrdě pracovali a potřebovali energii, aby uživili zbytek rodiny. Často se vařily polévky z uzeného masa a smetany, které byly vydatné. Po 2. sv. v. začala být v polských vesnicích oblíbená také zelenina, která nebyla úplně typická pro pěstování v horských oblastech, a to rajčata, papriky a lilek. Pokrmy z této zeleniny byly poté převzaty od Rumunů. Jedno z těchto pokrmů je tzv. *kiperusze*, což jsou papriky plněné rýží a mletým masem. Dále tzv. *wineta* je pečená pasta z lilků. V Nowém Sołonci je tradiční pokrm zvaný *zakuski*, což je zeleninová pasta z hub, paprik, rajčat, lilků a další zeleniny.⁵¹

V tradiční kuchyni polské menšiny na Bukovině se setkáme především se surovinami, které sami vypěstují. Vaří se obvykle pokrmy ze sezónních dostupných potravin. Nejčastěji jsou každodenní pokrmy tvořené z kukuřice, brambor a zeleniny, které zde každý pěstuje na polích a zahradách. Téměř u všech domů je stodola s dobyt看em, kde

⁴⁹ Rozhovor s Mirosławou, září 2018

⁵⁰ NISTOR, Stelian. *Ghidul gastronomic al României. House of Guides*, 2004. s. 72-84. ISBN 973-86412-0-9.

⁵¹ KRYSIŃSKI, Wojciech. *Uroki Bukowiny: OBCZYNA WIELKA*. Dekorgraf, 2013. s. 72-74. ISBN 978-83-60119-99-0.

jsou chovány krávy, koně a ovce. Mezi nejčastěji konzumované maso tedy patří hovězí, jehněčí a poté vepřové. Samozřejmostí je také mléko, z něhož si každý vyrábí domácí sýry, tvaroh, smetanu a další mléčné produkty. Tyto čerstvé a poctivé produkty využívají k vaření každý den, především mléčné výrobky se přidávají téměř do každého pokrmu. „Doma vaříme z toho, co si sami vypěstujeme. Maso jíme jednou za čas a obvykle každou neděli,“⁵² vyprávěla starší žena Natalia při rozhovoru.

Polská menšina na Bukovině si potrpí na společné stolování. Obzvláště o víkendech, kdy je obvykle celá rodina doma. Velmi často se schází opravdu celá rodina i s příbuznými, a to obzvláště na nedělní obědy, kdy se vaří více jídel a každý si vybere to, na co má chuť. Tradiční rodinný oběd se skládá z polévky, několika hlavních jídel a následuje obvykle sladký dezert a káva. Poláci při těchto sešlostech rozhodně nikam nespíchají. Jídlo si vychutnávají pomalu. Setkání berou jako příležitost popovídat si a probrat, co je nového. Příbuzní jsou v rámci jedné vesnice v kontaktu téměř každý den. Někdy to působí, jako by byla celá polská vesnice jedna velká rodina, kde si členové navzájem pomáhají.

5.2.1. Hlavní chody

Místní obyvatelé se shodli, že mezi tradiční a nejoblíbenější pokrm ve všech polských domácnostech na Bukovině patří zcela bez pochyb *mamaliga* (pol. *mamałyga*). Mamaliga je kukuřičná kaše, která je podobná italské polentě. Základ pro přípravu je pouze z vody či mléka a kukuřičné mouky. Často se podává s domácí brynzou a zakysanou smetanou. Pokrm patří do národní rumunské gastronomie a je podáváný i ve vyhlášených restauracích, přestože původně představoval obživu pro rolnictvo a chudší část obyvatelstva. Tento jednoduchý a výživný pokrm patří téměř do každodenního jídelníčku v celém Rumunsku. Může být podáván ke snídani, k obědu i na večeři, a to díky více způsobů přípravy. „Ke snídani máme velmi rádi mamaligu s volským okem,“⁵³ vyprávěl Lucas při rozhovoru. Všichni respondenti se shodli na tom, že mamaliga je tzv. bukovinský chléb, který je nejčastějším a nejoblíbenějším jídlem podávaným jako příloha k masům, nebo jako samotné hlavní jídlo. Někdy má mamaliga velmi hustou konzistenci a poté se

⁵² Rozhovor s Natalii, srpen 2017

⁵³ Rozhovor s Lucasem, září 2018

krájí na plátky a opravdu připomíná chléb. Takto tvoří přílohu nebo se dále smaží na oleji či sádle. „Nejraději mám mamaligu se slaninou a pirohy polité máslem.“ řekl Iulian.⁵⁴

Mamaliga se také připravuje s bramborami, kdy se společně uvaří brambory s kukuřičnou moukou v osolené vodě. Po uvaření má tento pokrm hustou konzistenci. Poté se nakrájí na plátky a podává se se škvarky nebo sýrem. „Nejlepší je mamaliga s bramborami a houbami. K tomu jíme často zelí. Další chutné jídlo je nakládané vepřové či hovězí maso a huspenina (huszpelina). Mezi mé nejoblíbenější sladké pokrmy patří rýžová kaše politá máslem a posypaná skořicí. Mám rád také sladké knedlíky,⁵⁵ řekl Lucas.

Golombki (pol. *gołąbki*) představují také jedno z nejoblíbenějších pokrmů bukovinských Goralů. Tento velmi chutný pokrm se připravuje z mletého hovězího masa smíchaného s rýží, škvarky, nasekanou mrkví a cibulí. Připravená mäs se zabalí do zelného listu a zapeče, někdy se při pečení přidává rajský protlak. Toto jídlo je velmi oblíbené v Polsku, ale mezi tradiční jej řadí i Rumuni. „Golombki připravují jak Rumuni, tak Poláci. Avšak rozdíl je v tom, že polské golombki jsou větší, zatímco rumunské golombki jsou menší a podává se více kusů,⁵⁶ vysvětlil respondent Lucas. Golombki jsou připravovány i ve všední dny, avšak častěji jej Poláci vaří na svátečnější příležitosti, jako jsou rodinné sešlosti, hostiny, svátky apod. Respondentka Cristina řekla: „Doma nejčastěji vaříme tradiční golombki a guláš vařený s bramborami a mrkví. Můj neoblíbenější pokrm je hovězí guláš, ten je velmi oblíbený v celé naší vesnici.“⁵⁷

Na podobný způsob se připravuje tzv. *sarma*. Tento pokrm balkánské kuchyně se připravuje také z mletého masa a bulguru nebo rýže. Směs se poté balí do listů vinné révy či listu červené řepy. *Sarma* se podává se zakysanou smetanou nebo sýry. Je rozšířena především v zemích, které spadaly pod nadvládu Osmanské říše. Připravují jí spíše Rumuni, ale uchytila se i u etnických menšin na Bukovině.⁵⁸

Guláš je na tomto území velmi oblíbený. Poláci na Bukovině jej připravují z hovězí či telecího masa. Někdy přidávají i klobásy a mrkev. Bukovinský guláš bývá pikantní a jako příloha se volí brambory, které se vaří společně se všemi ostatními přísadami v jednom hrnci. „Guláš vaříme často, obvykle do něj přidám zbytky masa, které jsou doma

⁵⁴ Rozhovor s Iulianem, září 2018

⁵⁵ Rozhovor s Lucasem, září 2018

⁵⁶ Rozhovor s Lucasem, září 2018

⁵⁷ Rozhovor s Cristinou, září 2018

⁵⁸ NISTOR, Stelian. *Ghidul gastronomic al României. House of Guides*, 2004. s. 72-84. ISBN 973-86412-0-9.

zrovna k dispozici. Muž dělá domácí klobásy, které do guláše také přidáváme, je pak pikantní a má lepší chuť. Všechny jídla vaříme z domácích surovin,⁵⁹ uvedla Hanna při skupinovém rozhovoru s celou její rodinou. Výroba domácích klobás se mezi Poláky uchytila především díky rumunské majoritě, pro kterou jsou typické.

Toć (pol. *toć*) je pokrm ze strouhaných brambor, který Poláci z Pojani Mikuli převzali od Němců. Pokrm je tedy z brambor, vajec, mouky, mléka a koření. Smíchané suroviny se poté pečou v troubě. Obvykle se podává se zakysanou smetanou či s horkými škvarky. V České republice je tento pokrm známý především pod názvem „bramborák“ či „cmunda“, ale nese celou řadu názvů lišící se dle krajů. V okolí Domažlicka je tento pokrm nazýván stejně jako u bukovinských Poláků „toć“. Hlavní rozdíl v přípravě a především chuti, mezi točem na Bukovině a v České republice spočívá v tom, že Poláci nepřidávají do pokrmu třený česnek a majoránku. Na stejný způsob se připravují i tzv. *toćki*. Suroviny i příprava je naprosto stejná, avšak po upečení se placka roztrhá na kusy. Nejčastěji se podává s domácí brynzou a někdy i s kysaným zelím. „Často pečeme toćki, které máme nejraději s brynzou. Toćki jsou velmi jednoduché na přípravu a levné, protože potřebné suroviny máme domácí,⁶⁰ řekl Lucas.

Obrázek č. 3. Oběd v polské rodině, kde se podávají golombki
Foto vlastní

⁵⁹ Skupinový rozhovor s Hannou a její rodinou, srpen 2017

⁶⁰ Rozhovor s Lucasem, září 2018

Pirohy (pol. pierogi) představují oblíbený pokrm v mnoha zemích. Přípravují se ve středoevropských a východoevropských státech a původně pocházejí z Ukrajiny a Ruska. Pirohy jsou knedlíčky plněné masovou směsí. Těsto na pirohy se připravuje z nekvašeného těsta, ze kterého se vykrajují kolečka. Ty se následně plní různými druhy směsí. Tradiční výplně zahrnují brambory, zelí, mleté maso či sýr. Mohou se podávat se zakysanou smetanou a smaženou cibulí. „Moje nejoblíbenější jídlo jsou pirohy plněné brynzou a polité máslem,“⁶¹ uvedl Iulian.

5.2.2. Polévky

Polévky jsou jak na Bukovině, tak v celém Rumunsku oblíbené. Ať se jedná o tradiční rumunskou polévku zvanou *čorba* (rum. ciorbă), *boršč* (pol. barszcz), či obecnější zeleninové polévky, jako je kapustová, bramborová apod.

Čorba se vaří na nespočet způsobů. Základ je vždy tvořen lokální zeleninou, a to z cibule, mrkve, celeru, brambor, paprik, dále se může přidat brokolice, fazolky, hrášek. Do hotové polévky se dává krájené maso či masové kuličky. *Rustikální čorba* (rum. ciorbă țărănească) je vepřová nebo telecí, nakyslá polévka, která má stejný zeleninový základ. K zelenině se přidávají loupaná rajčata a boršč. *Čorba „perișoara“* (rum. ciorbă de perișoare) je opět ze zeleniny a masa, navíc se zde přidává rýže a masové kuličky.

Boršč je pokrm pocházející z ukrajinské kuchyně, ale vaří se i v Polsku, Rusku a Bulharsku. Hlavní přísadou je červená řepa. Dále kořenová zelenina, kopr, rajčatový protlak a hovězí či vepřové maso. Podává se se zakysanou smetanou. Další oblíbená polévka je kapustová. Často se vaří i bukovinský houbový boršč. Do této polévky patří houby, kořenová zelenina a rýže. Do boršče a čorby se přidává speciální nálev „boršč“, který se dá zakoupit v každém obchodě. Ten dodá těmto nakyslým polévkám správnou chuť.⁶²

⁶¹ Rozhovor s Iulianem, září 2018

⁶² NISTOR, Stelian. *Ghidul gastronomic al României. House of Guides*, 2004. s. 72-84. ISBN 973-86412-0-9.

5.2.3. Dezerty

Patelniok je sladký pokrm podávaný na způsob dezertu. Skládá se z kukuřičné mouky, vajec, cukru, prášku do pečiva, mléka a skořice. Z ingrediencí se vytvoří těsto, které se peče v pánvi. Na těsto se kladou plátky jablek. „Výborný dezert je patelniok, je jednoduchý na přípravu a opravdu chutný. Je pouze z kukuřičné mouky, vajec, mléka, skořice a jablek,“⁶³ uvedla Tereza.

Pampušky (pol. pampuszki) může být jak slaný, tak sladký pokrm. Těsto je z mouky, vajec, kvasnic a mléka. Pokud se pampušky připravují na skladko, přidává se cukr. Propracované těsto se rozdělí a smaží se na rozpáleném oleji. Tato sladká pochoutka připomíná naše koblihy. „Pampušky pečeme více na slano, do těsta se dá špetka soli, někdy třený česnek a poté se dají péct do trouby, kdy se do pekáče vyskládají jednotlivé bochánky. Pampušky jíme jako klasické pečivo, nebo je přikusujeme k boršči,“⁶⁴ uvedla respondentka Monica. Dříve se v goralských vsích pekly oblíbené *balabuszki*, které připomínají klasické staročeské buchty. „Aby se místní Poláci neučili o tradičních pokrmech z Polska pouze ve školních lavicích, školy a univerzity organizují různé kulinářské aktivity. Pamatuji si, že školáci vařili typický polský pokrm zvaný *bigos* a také *pączki*,“⁶⁵ zmínila Anna.

5.2.4. Alkohol

Z alkoholických nápojů se v goralských vesnicích nejčastěji pije víno a různé druhy pálenky. Alkohol je opět většinou z domácí produkce, kdy se spotřebuje nevyužitá ovoce jako jsou jablka, švestky či kompoty. Z nealkoholických nápojů jsou oblíbené čaje, a to např. odvar z lípy, který je mimo jiné i oblíbený postní nápoj. „Pijeme domácí slivovici, z vlastních švestek a také máme rádi ořechovici,“⁶⁶ uvedl Miroslaw.

⁶³ Rozhovor s Terezou, září 2018

⁶⁴ Rozhovor s Monicou, září 2018

⁶⁵ Rozhovor s Annou, září 2018

⁶⁶ Rozhovor s Miroslawem, srpen 2017

5.3. Lidové kroje

Původní tradiční goralské kroje pochází z okolí města Čadca (pol. Czadca). Goralé původně přišli do Čadca z okolí Těšínska a někteří z Mazovska (Mazowsze), které se nacházelo ve střední a zčásti severovýchodní oblasti Polska, na povodí řeky Visly. Respondent Lucas řekl: „Od předků víme, že Goralé přišli do Čadca z Mazovska.“⁶⁷ Čadca se v dnešní době nachází na severu Slovenska, kde hraničí s Polskem a Českou republikou. Na tomto území dnes žijí především Slováci a Poláci, tedy goralské obyvatelstvo přesahující sem z Těšínska.

Tradiční kroje z Čadca se držely v polských vesnicích již od příchodu Goralů. Po meziválečném období byly původní čadecké kroje nahrazeny kroji unifikovanými. Do 2. sv. v. se na Bukovině upřednostňovalo plátno pro výrobu veškerých oděvů. Druhým nejpoužívanějším materiálem pro šití oděvů byla vlna. Látek bylo dostatek, protože se v některých vsích uchovalo tkalcovské řemeslo. Tuto tradici si zachovala např. Pojana Mikulí, která vyráběla látky i pro sousední vesnici Pleszu.

5.3.1. Původní kroje

Goralské kroje byly ve svém originálním a původním provedení ve třech horských vesnicích v oblasti Obcina Mare. Obcina Mare je jedna z několika pohoří nacházející se na severu rumunských Východních Karpat. Tyto původní kroje byly přeneseny do Polska po 2. sv. v., kdy přicházeli obyvatelé z horských vesnic do středisek pro reemigranty.

Nicméně díky vzpomínkám starších obyvatel z oblasti Obcina Mare se podařilo zachovat obraz jednotlivých prvků původních krojů.⁶⁸ „Mužský původní kraj se lišil od těch dnešní především barvou kalhot. Muži nosily černé kalhoty s červeným pruhem po stranách. Košile byla bílá a na prsou byly pod sebou vyšité tři květiny větších rozměrů v porovnání s dnešními košilemi. Klobouk i boty byly a stále jsou stejné. Ženy nosily červené sukně do půli lýtek s pěti světle barevnými pruhy v dolní části. Zástěry byly bílé a dole je zdobilo několik málo květin. Košile byly bílé barvy se stejnými výšivkami na ramenou, jako na krajích v dnešní době. Na košili patřila červená vesta do půli pasu, která

⁶⁷ Rozhovor s Lucasem, září 2018

⁶⁸ KRYSIŃSKI, Wojciech. *Uroki Bukowiny: OBCZYNA WIELKA*. Dekorgraf, 2013. s. 70-72. ISBN 978-83-60119-99-0.

byla lemována bílým proužkem. Ženský kroj doplňoval věnec na hlavě, tvořený z větších bílých květů a menších červených. Na zadní část věnce byly připevněny červené a bílé stuhy, které byly téměř stejně dlouhé jako délka sukně.⁶⁹ popisoval respondent Lucas.

Barvy objevující se na krojích nebyvaly a ani dnes nejsou překombinované. Dnes dominuje bílá barva, které si lze všimnout jako první při pohledu na kroj. Drobné výšivky jsou tvořené především z červené a zelené. Ojediněle se na krojích objevuje i barva modrá. Výrazněji barevné jsou pouze sukně. Helena, starší žena, vyprávěla při sledování folklorního souboru Sołonzanka: „Moje děti a vnučata mají také kroje. Až moje vnučka povyroste, těším se, že bude také tančit v Sołonzance.“⁷⁰

5.3.2. Unifikované kroje

Původní tradiční kroje byly v průběhu let unifikovány. Unifikovaný tradiční mužský kroj se skládal z vlněných, silných kalhot, které mají zepředu poklopec. Kalhoty byly vyšíváné černou nití s různými vzory s tzv. *parzenicami*, což jsou vyšíváné dekorativní ornamenty nebo aplikace, které byly typické pro kroje z horských oblastí. Parzenice měly často vzhled jednoduchých smyček, květů či hvězdiček, které působily dobře na vzhled. Navíc sloužily jako opora švů přední části kalhot. Další část kroje jsou spodní lněné kalhoty, které byly v Pojaně Mikuli označovány jako tzv. *huzna*, tedy slovem německého původu.

Pánské košile byly bílé, z tenkého plátna. Střih byl dlouhý a nosily se volně přes kalhoty. Košile měly bílou barvu s náprsním vyšíváním, které bylo tvořeno z jemných květů. Měly malý límeček tzv. *obujek* s knoflíkem a stuhu ve tvaru smyčky kolem krku. V minulosti byly obvykle pánské košile z konopí nošeny ve všední dny, zatímco lněné pouze o svátcích a na slavnostní příležitosti. Přes košile se nosily kožené nebo tkané opasky. Bohatší košile mívaly na hrudi vyšíváné dekorativní vzory, tzv. *szliok*. Na košilích se nosil tzv. *kiptar*, tedy plášť nebo vesta z kůže, dekorativně vyšíváná. V minulosti kiptary doplňovaly kroje především v Nowém Solonci. V chladnějších dnech byly nošeny vlněné kabáty z ovčí kůže. Tyto vrchní oděvy bývaly krátce střižené s ovčí vlnou uvnitř.⁷¹ *Kyrpce* doplňovaly tradiční pánské i dámské oděvy. *Kyrpce* je obuv z prasečích kůží, které byly

⁶⁹ Rozhovor s Lucasem, září 2018

⁷⁰ Rozhovor s Helenou, srpen 2017

⁷¹ BUGANIK, Katarzyna. *ZASOBNIK BUKOWIŃSKI: GOSC NIEDZIELNY*, „*Watra plonie od 45 lat*“ [online]. 2014(21) [cit. 2019-03-06]. Dostupné z: <https://www.gosc.pl/doc/2010042.Watra-plonie-od-45-lat>

vyčiňovány v odvaru z olše či smrku, který jim dodal tmavě červenou barvu. Na nohou muži nosily silné vlněné a dlouhé punčochy až po kolena. Do práce nosily tzv. *onuce*, což je pruh látky, který se omotával okolo chodidla a dolní části lýtky. Onuce chránily dolní končetiny před chladem. V goralských oblastech byly do 2. světové války také často nošeny dřeváky, zvané *hylcie*, které byly včetně názvu propůjčeny od Němců. Avšak bylo úplně běžné chodit jednoduše tzv. na boso. Jako pokrývka hlavy byl nošen nejčastěji kulatý černý klobouk. V zimním období se nosily beraní čepice, vyráběné z kožešin mladých jehňat.⁷²

Tradiční kroje začaly nejdříve nosit ženy a nejvíce se podílely na jejich zachování. Prvotní dámská obuv byla naprosto stejná jako obuv u mužů, tedy kyrpce. V meziválečném období se začaly rozšiřovat boty zvané *szlapki*, které se již kupovaly v městských obchodech. Na nohou ženy nosily vlněné punčochy, stejně tak jako muži. Další prvek dámského kroje byl tvořen z plátěné sukne černé barvy. Na sukni se nosila zástěra zvaná *fortuch* či *zopaska*. Fortuch byla sváteční zástěra, která byla vyráběna z kvalitnější látky, nejčastěji z hedvábí. Zatímco *zopaska* byla určena ke každodennímu nošení a byla z plátna. Zástěry byly obvykle bílé barvy. K sukni byly nošeny bílé, lněné košile, které mívaly delší střih. Košile byly šity doma. Dámské košile měly z přední části o něco větší výstřih než pánské. Košile byly typické především výšivkami na ramenou, které byly tvořené z různobarevných nitek a korálků, tzv. *plecka*. Zpravidla byly vyšívány rostlinné motivy různých květin. Límeček byl vyšíván taktéž barevně. Jako pokrývku hlavy ženy nosily tradičně šátky, které se zachovaly částečně dodnes.⁷³ „Vdané ženy si šátky uvazovaly na zadní straně hlavy, zatímco svobodné dívky pod bradou. V chladných období se na lněné šátky uvazovala bílá silná šála,“⁷⁴ uvedla Hanna.

Pánské i dámské spodní prádlo, včetně podprsenky, se poprvé objevilo v Pojaně Mikuli v meziválečném období, a to díky obyvatelům z Polska. Dokonce se díky nově příchozím z Polska dostaly na území Bukoviny krakovské lidové kroje. V několika vesnicích změnili krakovští Vrchovci životy místních Poláků. Obyvatelé některých vesnic poměrně rychle nahradili původní prvky horských obleků a začali nosit kroje krakovské, které byly určeny pro slavnostní příležitosti jako křest, svatby a jiná veselí. „Ženské kroje

⁷² KRYSIŃSKI, Wojciech. *Uroki Bukowiny: OBCZYNA WIELKA*. Dekorgraf, 2013. s. 70-72. ISBN 978-83-60119-99-0.

⁷³ Tamtéž.

⁷⁴ Rozhovor s Hannou, září 2018

vždy bývaly i a stále jsou více propracovanější s bohatšími výšivkami než mužský oděv kiptar. Kiptary jsou některými obyvateli Pojany Mikuli nošeny dodnes. Muži je oblékají v zimě, obvykle při návštěvách kostela či o svátcích,⁷⁵ uvedla Tereza při skupinovém rozhovoru. V obci Pojana Mikuli respondentka Cristina uvedla: „Zachováváme si tady tradice a obyčeje. Máme vlastní kroje, které má v Pojaně Mikuli i Nowém Sołonci většina Poláků. Máme tady také folklorní soubory zvané Mała Pojana a Sołoncanka, které pravidelně vystupují na společenských událostech.“⁷⁶

5.3.3. Současná podoba krojů

„Mała Pojana i Sołoncanka si své kroje po unifikaci opět částečně poupravila. Jako obuv se nosí stále kyrpce, do kterých se oblékají bílé punčochy po kolena. Pánské plátěné kalhoty jsou bílé s černým slabým proužkem po obou stranách. Košile jsou prosté. Mají bílou barvu a límec. Konce rukávů jsou zdobené jemnými výšivkami květin. Na košilích nosí muži stále bílý kiptar, který má přibližně pěti centimetrové černé lemování, podél celé vesty. Kiptar je na prsou a v zadní dolní části zdobený výšivkami červených květů a zelených lístků. Klobouk se nosí stále stejný.“⁷⁷ uvedl Lucas.

„Ženský kroj byl také pozměněn. Černé sukně vystřídaly veselé barvy, obvykle červená, modrá, žlutá či bílá, s červenými a zelenými potisky květin po celé látce. Zopasky, neboli zástěry, jsou celé bílé s krajkovými okraji. Dámské košile mají stále stejnou podobu. Ženy často nosí doplněk na krku v podobě jemných červených korálků. Věнец na hlavě je tvořen barevnými květy a doplňuje celý kroj,⁷⁸ popisuje respondent Lucas držící v ruce fotografii tradičních krojů, které názorně ukazuje.

5.3.4. Folklorní soubory

Mała Pojana je folklorní soubor z vesnice Pojana Mikuli, který působí pod současným názvem od roku 1990. Prezentuje místní lidové kroje a tradice již od roku 1908. V tomto období se skupina obyvatel Pojani Mikuli podílela na založení folklorního sboru, aby

⁷⁵ Rozhovor s Terezou, září 2018

⁷⁶ Rozhovor s Cristinou, září 2018

⁷⁷ Rozhovor s Lucasem, září 2018

⁷⁸ Rozhovor s Lucasem, září 2018

vyzdvihla fakt, že si etnické skupiny v rámci Rakouska-Uherska zachovávají vlastní kulturu. V současné době je v souboru okolo 70 osob, které se učí tančit i zpívat. Mała Pojana je rozdělena dle věkových kategorií na děti, dospívající a dospělé, kteří vystupují v Rumunsku, ale i zahraničních státech, zejména v Polsku. Lidový soubor funguje především díky existenci Svazu Poláků v Rumunsku.⁷⁹

Sołonzanka je lidový soubor v Nowém Sołonci, který poprvé veřejně vystupoval v roce 1991. V tomto roce byl představen na mezinárodním festivalu *Întâlniri Bucovinene* v Jastrowie, v Polsku. Soubor se objevuje na národní i mezinárodní scéně. *Sołonzanka* je rozdělena na věkové kategorie a tvoří ji přibližně 70 osob, podobně jako je tomu v souboru Mała Pojana. „*Sołonzanka* vystupuje tady v Domu polském při společenských událostech. Tancují tady malé děti i dospělí. Nedávno bylo zorganizované představení našeho souboru pro návštěvníky z Polska, které jsme tady i pohostili,“⁸⁰ vyprávěl Andrei.

Svaz Poláků v Rumunsku sídlící v Suceavě se podílí na zachování a předávání lidových zvyků včetně tradičních krojů dalším generacím. Proto jsou organizovány různé taneční workshopy a další projekty, kde se členové folklorních souborů učí nové polské tance a choreografie s lektory. V tanečních workshopech se děti rozdělí dle věkových skupin a dle těchto skupin má každý oddíl jinou úroveň, tak aby byla obtížnost tanců úměrná věku. V *Sołonzance* jsou děti rozděleny do tří věkových skupin. První je ve věku 4-8 let, druhá od 9-13 let a třetí je ve věku 14-19 let. Mała Pojana je to tom obdobně. Dělí na dvě věkové skupiny. První jsou děti do 13 let a druhá od 14-19 let. Děti si tyto workshopy oblíbily. Denně se účastní zkoušek a výsledky jsou opravdu viditelné.⁸¹

Za zmínku určitě stojí folklorní festival tzv. *Bukowińskich Spotkań*, který je organizován již od roku 1990. Festival probíhá v Polsku, kam se sjíždějí folklorní soubory z celé Bukoviny. Účastníci jsou z Moldavské republiky, Ukrajiny, Rumunska, Maďarska a z Polska. Postupem času se začaly připojovat i další země, jako např. Slovinsko a Slovensko. Festivalu se pravidelně účastní Mała Pojana i *Sołonzanka*.⁸²

⁷⁹ Polonus, *Pismo Związku Polaków w Rumunii: Medal „Meritul Bucovinei” dla zespołu „Mała Pojana”*. Suceava, 2018. s. 11-12.

⁸⁰ Rozhovor s Andreiem, září 2018

⁸¹ Polonus, *Pismo Związku u Polaków w Rumunii: WARSZTATY TANE CZNE dla „Sołonzanki” i „Małej Pojany”*. Suceava, 2016. s. 16-17

⁸² Polonus, *Pismo Związku u Polaków w Rumunii: MIĘDZY NARODOWY FESTIWAL FOLKLORYSTYCZNY „BUKOWIŃSKIE SPOTKANIA”*. Suceava, 2016. s. 36-41.

5.4. Architektura

Stejně jako ostatní kulturní prvky polské menšiny na Bukovině i architektura byla ovlivňována velkým počtem národnostních etnik, které sousedí s polskými vesnicemi. Architektura patří do oblastí kultury, které prošly relativně mnoha změnami. Zásady budování domů byly a stále jsou určovány přírodními podmínkami, domorodými tradicemi a v neposlední řadě okolními vlivy. V mnoha polských oblastech vedla transkulturační a unifikace k takovému sjednocení, že bylo postupem času obtížné odlišit obydlí jednotlivých národních etnik. Především díky specifickým detailům, jak ve výstavbě domů, tak ve formě uspořádání interiéru, lze polská obydlí rozpoznat.

Nutno podotknout, že se zde bavíme především o vesnicích Plesza a Nowy Sołonec, kde je téměř sto procentní zastoupení obyvatel polské menšiny a také o vesnici Pojana Mikuli, kde tvoří Poláci polovinu obyvatel jedné strany vesnice, zatímco druhou stranu obývají Rumuni. Tyto horské vesnice mají specifické prvky architektury, podle které je lze rozpoznat od vesnic okolních národností.

Obce, kde je menší procento zastoupení polské menšiny jako například Paltinoasa, Gura Humorului či Mănăstirea Humorului, je v dnešní době téměř nemožné odlišit polské domy od těch rumunských. Je to samozřejmě zapříčiněno tím, že Poláci zde přicházejí do každodenního kontaktu s majoritou, a postupem času přebírají více a více prvků z většinové kultury.

Další příčina tkví ve smíšených manželstvích, která jsou v těchto oblastech zcela přirozené. Zvláštním faktem je, že v těchto smíšených manželstvích se běžně přebírají prvky rumunské kultury, jako je architektura domů, tradice a oslavy svátků, avšak co se týče náboženství, je tomu někdy naopak. Poláci vyznávají katolickou víru, zatímco Rumuni pravoslavní. Například v Paltinoase je několik takových párů, kdy jeden z manželů vyznávající původně pravoslaví přešel kvůli polskému protějšku na katolicismus. „Jsem Polka a můj manžel je Rumun, který přešel na katolickou víru. Částečně slavíme polské i rumunské svátky,“⁸³ uvedla Mirosława. Poláci na Bukovině jsou opravdu hluboce věřící. O tom se přesvědčíme i v architektuře. Vrátime-li se k vesnicím Pojana Mikuli, Plesza a

⁸³ Rozhovor s Mirosławou, září 2018

Nowy Sołonec, je potřeba zmínit, že jsou zde obyvatelé v architektuře konzervativnější a na domech jsou vidět charakteristické rysy, které je odlišují od ostatních etnik.

5.4.1. Styly staveb

Původně byly stěny domů stavěny z dřevěných konstrukcí na principu roubení, a to jak v nížinách, tak v horských oblastech. Dřevěné konstrukce byly vyráběny ze čtvercového dřeva, které se na sebe vodorovně kladlo a v rozích bylo spojováno tesařskými vazbami. Stejným způsobem stavěli i Rumuni svá hospodářství. Ve většině osad se tento způsob budování zachoval až do konce 1. sv. v. V meziválečném období se začínalo budovat na základě sloupových (rámových) konstrukcí. Sloupové konstrukce jsou částečně zachovány dodnes. Jako stavební materiál se běžně používaly jehličnaté stromy, nejčastěji smrk a jedle. Struktura konstrukce je tvořena z rámů, které jsou vyrobeny pomocí svislých nosných sloupů, které jsou v horní část propojeny sloupy vodorovnými, a to pomocí čepů. Navíc jsou diagonálně zesíleny vzpěrami. Tato konstrukce vychází z kamenného základu, který je přizpůsoben terénu krajiny. Stěny domu jsou potom tvořeny vyplněním prostoru řezanými trámy tzv. *byrnami*, které se vkládají mezi vodorovné sloupy. Část dřevěných obydlí se zachovala doposud, avšak začínají převládat klasické zděné budovy. Vzhled střech se také v průběhu let měnil. V meziválečné období se začaly stavět střechy na základě krovových konstrukcí, které se pokrývaly tzv. *šindeli*. Od 70. let se začaly pokrývat azbestocementovými taškami nebo plechy.⁸⁴

5.4.2. Vnější vzhled staveb

Štíty polských domů jsou pokryté vertikálními dřevěnými deskami, kterými je ve většině případů tvořeno celé průčelí domu. Často je také dolní průčelí pokryto dřevěnými dekorativními destičkami, připomínajícími strukturu rybích šupin. Tento způsob zdobení byl po 2. sv. v. převzat od rumunské majority. Tradiční rumunská obydlí jsou v dnešní době často pokryta celá těmito dřevěnými deskami či destičkami připomínající strukturou rybích šupin. Hlavní výhodou je vedle pozitivního estetického vzhledu také ochrana

⁸⁴ KRYSIŃSKI, Wojciech. *Uroki Bukowiny: OBCZYNA WIELKA*. Dekorgraf, 2013. s. 67-70. ISBN 978-83-60119-99-0.

budovy. Pokud je dřevěný pouze štít, dolní část průčelí tvoří fasáda. Dřevěné stěny jsou nejčastěji natírány hnědou či zelenou barvou. Barvy fasád mívají velmi světlé odstíny barev nebo barvu bílou. Oblíbená je světle modrá či béžová. Na přední straně domu jsou okna uspořádána symetricky. Okolo oken se malují bílé dekorativní vzory. Někdy mají motiv květin, listů, vinné révy či různé pravidelné geometrické tvary. Těmito ornamenty je často olemována celá přední strana domu.

Specifickým prvkem polských domů je dřevěný kříž, který se umísťuje na přední stranu domu, obvykle uprostřed. Někdy je kříž nahrazen malou kapličkou, která je obvykle zabudována přímo ve zdi domu. Ke kapličce chodí se majitelé modlit. Průměrné tradiční domy jsou asi 8 metrů dlouhé, 6-7 metrů široké a přibližně 8 metrů vysoké. Domy se staví v obdélníkovém půdorysu a jsou ve většině případů situovány delší stranou k silnici či cestě. Vchod je na opačné straně, ze dvora.

Obrázek č. 4. Polské obydlí s tradičním dekorativním zdobením a kapličkou uprostřed.

Foto vlastní

5.4.3. Vnitřní uspořádání hospodářství

V naprosté většině goralských domů je tradiční rozdělení hospodářství na velkou a malou chalupu. V Pojaně Mikuli se díky bývalé přítomnosti Němců tyto části domu nazývají tzv. *cymrami*. První z nich je nevytápěná místnost s postelí, kde se uchovává slavnostní oblečení. Ta je obvykle určena pro hosty. Klíčovým prostorem je místnost s pecí, která je někdy rozdělena na dvě části. V této místnosti rodiny tráví nejvíce času, protože se zde vaří a není tu zima. Některé domácnosti mají na jedné straně větší místnosti kamna s jídelním stolem a na druhé straně se nachází postele. V této místnosti se nocuje opět samozřejmě kvůli teplu. Do meziválečného období se používala kamna hliněná. Ta byla někdy lakována glazurou (modrou barvou), která chránila před nečistotami. Hliněná kamna byla posléze nahrazena cihlovými, která bývala umístěna hned u vchodu do místnosti.

Modernější domácnosti mají ložnici oddělenou jako samostatný pokoj. V předválečných chalupách bývala vedena uprostřed celého stavení dlouhá chodba. Na jedné straně chodby se nacházela velká chalupa a na druhé malá chalupa s komorou. Po 2. světové válce se tento styl chalup již tak často neobjevoval a vchod do příbytku tvořila malá vstupní místnost zvaná chodba či veranda. V tomto období se začaly stavět vedle obytných domů menší dvoupokojové domky, určené pro rodiče, tzv. *vejminy*. Dnes se již *vejminy* tak často nestaví, avšak většina domu je stále vícegeneračních a žijí zde obvykle všichni společně v jednom domě.

Hlavním rumunským architektonickým prvkem jsou vysoké dřevěné brány, které bývají různě zdobené. S těmi se u polské menšiny nesetkáme. „Hlavní rozdíl mezi domy polskými a rumunskými spočívá především v tom, že vchod do rumunského hospodářství tvoří obvykle vysoká, dřevěná brána. Polské domy jsou spíše typické tím, že mají další vchod, který vede do domu z přední strany příbytku. Avšak tyto přední vchody se v dnešní době jen zřídka kdy používají, a tak jsou na většině staveb zazděny,“⁸⁵ uvádí respondent Lucas.

Pod většinou chalup se nachází sklep, který se používá pro uchovávání potravin na zimu, především brambor a kořenové zeleniny. Sklepy se také budovaly na povrchu země ve formě kopce. Tyto samostatné sklepy se často nacházely v delší vzdálenosti od domu.

⁸⁵ Rozhovor s Lukaszem, září 2018

Ke každému domu neodmyslitelně patří stodola a stáj s dobyt看em. U starších domů se vchod do stáje nachází hned vedle vchodu do rodinného prostoru.

Pozitivní dopad v ohledu modernizování architektury mají rozsáhlé cyklické migrace tamních Poláků na Bukovině. Je zde téměř běžné, že po dostudování mladá, někdy i střední generace, opouští zemi a vyráží do ekonomicky vyspělejších států, jako je např. Německo, Anglie či Švýcarsko. Díky této pracovní cyklické migraci je viditelný přísun kapitálu do země, což se odráží i v architektuře domů, které jsou modernější a opouští tradiční prvky goralských obydlí. Často odjíždí od své rodiny otec, aby uživil své potomky a manželku, protože pracovní uplatnění je v těchto horkých podmínkách obtížné. Muži zde pracují především v lesích, na polích či stavbách. Ženy obvykle zůstávají v hospodářství, pro ně je uplatnění ještě těžší. Pokud někdo pracuje v obchodě, na poště, či úřadu, považuje se to, za velmi dobrou pracovní pozici. Vlastně každého pracovního uplatnění si tamní obyvatelé váží.

5.4.4. Dekorace obydlí

Dekorace interiéru bývají tvořeny z dřevěných ozdobných předmětů, křížů, vyšívaných krajek a obrazů s náboženskými motivy. Na obrazech je nejčastěji vyobrazován Ježíš Kristus a papež Jan Pavel II. Janu Pavlu II. je mimochodem také zasvěcen kostel v Pojaně Mikuli a před kostelem je papežova socha. Silnou náboženskou víru lze vidět v polských vesnicích opravdu na každém kroku. Na náboženské dekorace si místní Poláci potrpí, obzvláště starší populace, která má někdy celé zdi poseté obrazy a dřevěnými předměty. V modernějších domácnostech jsou dekorace decentnější. Dřevěné dekorace nechybí téměř v žádné domácnosti. S těmito předměty jsou spojeny dva nejznámější polští umělci Bolek Majerik a Eugeniusz Zielonka. „Bolka Mejerika znám osobně a mám doma několik jeho prací, které jsou opravdu povedené. Byl jsem několikrát v Paltinoase, kde má svůj ateliér, a rovnou jsem si tam zakoupil nějaká jeho díla, která zde nabízí.“⁸⁶ vyprávěl Lucas

⁸⁶ Rozhovor s Lucasem, září 2018

5.4.5. Bojek Majerik

Bolek Majerik je jeden z nejznámějších polských umělců na Bukovině. Jeho díla jsou oceňována nejen tamní polskou menšinou, ale i rumunskou majoritou. Tento umělec pochází z Pleszy a svůj pracovní ateliér má v Paltinoase. Ateliér nelze přehlédnout, poněvadž je označen velkým dřevěným nápisem *POIANA DAGILOR*. Denně ho navštěvují v Plesze i ateliéru zájemci o toto umění, ale i návštěvníci, kteří mají zrovna cestu kolem a chtějí vidět tradiční řemeslo a dřevěné či mramorové předměty typické pro Bukovinu. Říká o sobě, že v sobě nosí dvě vlasti. První je ta, v níž žije, tedy Rumunsko a druhá je ta, v kterém jazyku myslí, tedy Polsko. Bolek Majerik se po celé Bukovině proslavil především jako vynikající sochař, který vytváří sochy pro všechny místní národnosti. „Právě jsem vytvořil sochu z mramoru. Je to anděl, vlastně amorek.“⁸⁷ uvedl Bolek. Inspiraci pro tvorbu hledá v každodenních situacích. Své sochy nejraději vytváří z mramoru. Někdy používá i pískovec, s kterým se snadněji pracuje. Řemeslu se začal učit v rodné vesnici Plesza, kde si první opracovávání kamene zkoušel v místních skalách. V roce 2016 dokončoval tento umělec pomník Jana Pavla II, který zdokonaloval téměř rok a půl.⁸⁸

Na jeho tvorbu jsou místní Poláci velmi pyšní a často se tím chlubí, obzvláště když mají doma nějaké jeho dílo. Jeho umění je také doslova vryté v solném dole v Kaczyce. Při návštěvě tohoto dolu, na jehož otevření se v historii podílela polská menšina, si nelze nevšimnout tesařských výtvarů, které zdobí stěny solného dolu. Často jsou zde zvěčněny významné historické osobnosti Rumunska. Jeho dřevěná díla má v polských vesnicích snad úplně každý. Někdy jsou větších rozměrů a jindy jde jen o drobnější řezbářské dekorace, které zdobí zdi. Mezi jeho díla patří i praktické předměty do zahrad, jako např. zahradní houpačky a další dřevěné předměty zdobící venkovní prostřední domů.

5.4.6. Eugeniusz Zielonka

Eugeniusz Zielonka je známý řezbář z Nowého Sołońce, který vytvořil mnoho sochařských a řezbářských děl pro katolické církve v Transylvánii (rum. Transilvania), a to v období

⁸⁷ Rozhovor s Bolkem, září 2018

⁸⁸ Polonus, *Pismo Związku u Polaków w Rumunii: Wywiad s rzeźbiarzem Bolkem Majerikiem*. Suceava, 2016, (10). s. 30-33.

kdy navštěvoval uměleckou školu v Târgu Mureș. Po ukončení umělecké školy se vrátil do Nowého Sołońce, kde pokračoval ve svém umění. Poté nějaký čas pracoval pro nábytkářský průmysl, ale na své řemeslo nezanevřel, a stále se věnoval svým uměleckým zájmům. Ve volném čase pokračoval ve svých tesařských pracích, které představil veřejnosti v roce 1980 v Kaczyce.

Poté se začal naplno věnovat řezbářství. Dnes má Eugeniusz Zielonka řezbářství především jako zálibu. Vytváří dřevěné dekorativní předměty do domácností, které vypadají esteticky velice hezky, ale jsou zároveň i praktické. Vyřezává dřevěné garnýže na záclony a závěsy, stojánky, které mají všestranné použití, např. na šperky, ozdobná zrcadla, věšáky na kabáty. Dále vyrábí dekorativní řezané desky na jelení paroží a mnoho dalších předmětů, které zdobí polské domácnosti po celé Bukovině. „Vyrábím hlavně dekorativní dřevěné předměty, ale snažím se, aby měly i praktické využití, což místní obyvatelé oceňují,“⁸⁹ vysvětluje Eugeniusz, který ochotně představuje svá díla zdobící celý jeho dům.

Obrázek č. 5. Dekorace vyrobené od polského řezbáře Eugeniusze Zielonky.
Foto vlastní

⁸⁹ Rozhovor s Eugeniuszem, září 2018

6. Diskuse a závěr

Hlavním záměrem této práce bylo zachytit nejpodstatnější prvky hmotné kultury polské etnické menšiny na rumunské Bukovině. Zpracované informace jsou určeny pro získání povědomí a představy, jak zde Poláci žijí a co je odlišuje od ostatních etnik na tomto území. Výsledky této práce nelze v žádném případě generalizovat, poněvadž nebyl obsažen dostatečně velký vzorek respondentů, díky kterému by se daly vztáhnout na celou polskou populaci. Pro přesnější a kvalitnější závěry by bylo jistě zapotřebí, strávit v této oblasti více času a tím získat více respondentů.

Aby byly výsledky co nejméně zkreslené, byla snaha získat respondenty ze všech věkových kategorií. Terénní výzkum probíhal jak v obcích, kde Poláci tvoří majoritu, tak v obcích, kde je jejich počet velmi nízký, což napomohlo získat cenné názory a výpovědi obyvatel žijících v odlišných podmínkách. Většina respondentů byla přívětivá a nápomocná. Mnoho z nich podávalo rozsáhlé a detailní výpovědi, které byly pro tuto práci nejpříhodnější. Doplnující informace byly získány pomocí sociálních sítí. Respondenti byli získáni ze severu Rumunska, kde se rozprostírá jižní Bukovina. Konkrétněji v přilehlých obcích, jako např. Pojana Mikuli, Plesza, Nowy Sołonec, Paltinoasa či Kaczyka, nacházející se v regionu Suceava, kde mimochodem sídlí Unie Poláků v Rumunsku.

Mezi hlavní prvky hmotné kultury patří především tradiční pokrmy, lidové kroje a architektura obydlí. Některé prvky kultury jsou majoritou ovlivněny značně, jiné téměř vůbec. Záleží na mnoha faktorech, které na menšinu působí, a to především lokalita bydliště a smíšená manželství, která jsou zde poměrně častá.

Tradiční kuchyň polské menšiny je částečně ovlivněna rumunskou majoritou. Tradiční polské recepty se zde zachovávají, avšak připravují se i pokrmy převzaté od okolních etnik, která polskou gastronomii ovlivňovala v minulosti i dnes. Poláci jsou na tradiční kuchyni pocházející z rodné země náležitě pyšní a tyto pokrmy patří mezi jejich každodenní stravu. Nynější pokrmy jsou přizpůsobené především podmínkám, ve kterých žijí. Většina pokrmů je tedy velmi sytá a hutná, aby byli místní obyvatelé schopni těžké práce na polích. Místní Poláci mají většinu potravin z domácí produkce a potrpí se na to, aby byly připravované pokrmy kvalitní, a především z lokálních surovin. Mezi oblíbené

pokrmu se určitě řadí *mamaliga* či *čorba*, které byly převzaty od majority. Prostý kukuřiční pokrm zvaný *mamaliga* vaří Poláci po celém Rumunsku. Mezi recepty, které mají Poláci na Bukovině společné s Poláky v mateřské zemi, patří především *golombki* a *pirohy*. Polská menšina přebírala nové pokrmy nejen od majority, ale i od dalších národností. Od Němců je převzatý recept na *toč* a z Ukrajiny *boršč*.

Lidové kroje tvoří jeden z nejdůležitějších prvků hmotné kultury Poláků a rádi se jimi chlubí. Nutno podotknout, že je zde řeč o lidových krojích z vesnic Pojana Mikuli a Nowy Sołonec, které byly předmětem výzkumu. Kroje Poláků z jiných oblastí Rumunska mohou mít zcela jinou podobu.

Lidové kroje Poláků na Bukovině prošly v historii mnoha transformacemi. Původní tradiční kroje pochází z města Čadca (pol. Czadca), které se dnes nachází na severu Slovenska. Prvotní kroje byly po nějaké době nahrazeny kroji unifikovanými, ale ani ty nejsou shodné se současným tradičním odíváním. Unifikované kroje prošly další obměnou, která byla konečná. V období proměn se částečně měnil střih jednotlivých prvků krojů, ale především barvy. Na současných krojích dominuje bílá barva. Nejpoužívanějším materiálem je vlna a plátno. Například tradiční pánská i dámská obuv, vyráběná z prasečích kůží, je nazývána *kypce*. *Kiptar* je pánský plášť či vesta dekorativně vyšívána. *Szliok* je dekorativní vyšívání na pánských košilích. *Furtuch* či *zopaska* je zástěra zdobící dámskou sukni.

Je zde důležité zmínit i folklorní soubory *Mała Pojana* a *Sołonczanka*, na které jsou Poláci opravdu hrdí. *Mała Pojana* prezentuje lidové kroje Pojani Mikuli již od roku 1908. Soubor *Sołonczanka* z vesnice Nowy Sołonec byl poprvé představen v roce 1991. Každý z těchto souborů má přibližně kolem 70 osob, kde jsou děti, dospívající i dospělí.

Architektura polských obydlí prošla taktéž mnoha proměnami. Částečně jsou zde převzaty prvky od majority, avšak stále lze polská obydlí od těch rumunských rozpoznat, a to především díky specifickým detailům. Opět je nutno rozlišovat polské příslušníky dle lokalit, ve kterých žijí. V obcích jako je Mănăstirea Humorului či Paltinoasa žijí Poláci s majoritou v přímém kontaktu a jejich obydlí mají ve většině případů stejnou podobu, jako ta rumunská. Na vzhled obydlí mají silný vliv i smíšená manželství a to, jaká národnostní identita v těchto vztazích dominuje.

V polských vesnicích Pojana Mikuli a Nowy Sołonec byly také převzaty architektonické prvky majority, ale jen částečně. Mezi nejvýznamnější patří zcela jistě dřevěné desky a destičky připomínající strukturu rybích šupin. Těmi zdobí polská menšina štíty domů či celá průčelí, zatímco Rumuni na Bukovině mají těmito deskami pokrytá celá obydlí. Další významný rozdíl je vstup do hospodářství, kdy u Rumunů jej tvoří vysoké dřevěné brány, s čímž se u Poláků nesetkáme. Poláci mívali hlavní vchod do domu z přední části příbytku, avšak i to je dnes viděno ojediněle.

Co dělá polské domy specifickými jsou především dekorace na předních stranách obydlí, které mají podobu různých vzorů podél oken a rámuji celý dům. Dalším prvkem jsou dřevěné kříže situovány před domem, uprostřed. Někdy jsou kříže nahrazeny malými kapličkami, které jsou zabudované do zdi domů. Ty jsou využívány k modlení. V souvislosti s výrobou doplňků do obydlí jsou neodmyslitelně spjati dva polští umělci na Bukovině, a to Bolek Majerik a Eugeniusz Zielonka.

Dle zjištěných výsledků z terénního výzkumu a poté pomocí sociálních sítí, je zřejmé, že na polskou menšinu působí vliv majority v mnoha ohledech, avšak nutno podotknout, že vlastní zachovalé kultury si Poláci v polských vesničkách opravdu váží a nechtějí se asimilovat s majoritou. Stále si zachovávají část vlastní hmotné kultury, mezi kterou řadí především tradiční pokrmy, lidové kroje a obydlí, která se díky svým specifickým prvkům odlišují od majority. Je zde vyvíjena určitá snaha, aby byly kulturní prvky předávány dalším generacím, které by je opět předávaly svým potomkům.

7. Seznam literatury

Tištěné zdroje

- ERIKSEN, T. H. *Etnicita a nacionalismus. Antropologické perspektivy*. Praha, Sociologické nakladatelství, 2012. s. 352. ISBN 978-80-7419-053-7.
- GELLNER, Ernest André. *Národy a nacionalismus*. Josef Hříbal, 1993. s. 158. ISBN 80-900892-9-1
- HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. s. 408. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.
- HROCH, Miroslav. *Národy nejsou dílem náhody: příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*. SLON, 2009. s. 315. ISBN 978-80-7419-010-0.
- HROCH, Miroslav. *Pohledy na národ a nacionalismus: Čítanka textů*. s. 451. SLON, 2004. ISBN 80-86429-20-2.
- JEŘÁBEK, Hynek. *Úvod do sociologického výzkumu*. Praha: Karolinum, 1993. s. 162. ISBN 80-7066-662-5.
- KOLEKTIV AUTORŮ. *Kapitoly z kvalitativního výzkumu*. Plzeň, 2015, s. 119. ISBN 978-80-261-0471-1.
- KRASOWSKA, Helena. *Górale polscy na Bukowinie Karpackiej: Studium socjolingwistyczne i leksykalne*. 2006, s. 331. ISBN 83-86619-44-X.
- KRYSIŃSKI, Wojciech. *Uroki Bukowiny: OBCZYNA WIELKA*. Dekorgraf, 2013. s. 398. ISBN 978-83-60119-99-0.
- KRYSIŃSKI, Wojciech. *Uroki Bukowiny: Polacy na Bukowinie*. Dekorgraf, 2006. s. 224. ISBN 978-83-60119-08-2.
- NISTOR, Stelian. *Ghidul gastonomic al României. House of Guides*, 2004. s. 348. ISBN 973-86412-0-9.
- Polonus, *Pismo Związku Polaków w Rumunii: Medal „Meritul Bucovinei” dla zespołu „Mała Pojana”*. Suceava, 2018. s. 27.
- Polonus, *Pismo Związku u Polaków w Rumunii: MIĘDZYNARODOWY FESTIWAL FOLKLORYSTYCZNY „BUKOWIŃSKIE SPOTKANIA”*, Suceava, 2016. s. 45
- Polonus, *Pismo Związku u Polaków w Rumunii: Wywiad s rzeźbiarzem Bolkiem Majerikiem*. Suceava, 2016. s. 35.
- REICHEL, Jiří. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Vyd. 1. Praha: Grada Publishing, 2009. s. 184. ISBN 978-80-247-3006-6.
- ŠATAVA, Leoš. *Jazyk a identita etnických menšin: možnosti zachování a revitalizace*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009. s. 216. ISBN 978-80-86429-83-0.
- ŠATAVA, Leoš. *Etnicita a jazyk. Teorie, praxe, trendy: čítanka textů*. Brno: Tribun, 2013. s. 108. ISBN 978-80-263-0517-0.
- SOUKUP, Václav. *Přehled antropologických teorií kultury*. Praha, 2002. s. 230. ISBN 80-7178-929-1.
- SZYMANDERSKA, Hanna. *Polskie tradycje świąteczne*. Świat Książki, 2008. s. 367. ISBN 9788377995310.
- TESAŘ, Filip. *Etnické konflikty*. Portál, 2007. s. 251. ISBN 978-80-7367-097-9.
- ZURAWSKI, Kazimierz. *WIESCI Z POLSKI: Polacy w Rumunji. WIESCI Z POLSKI*. (8), s. 36

Internetové zdroje

- BUGANIK, Katarzyna. *ZASOBNIK BUKOWIŃSKI: GOSC NIEDZIELNY*, „Watra plonie od 45 lat” [online]. 2014(21) [cit. 2019-03-06]. Dostupné z: <https://www.gosc.pl/doc/2010042.Watra-plonie-od-45-lat>
- BUJAK, Jan. *POLACY NA BUKOWINIE od najdawniejszych czasów do końca drugiej wojny światowej* [online]. [cit. 2019-02-07]. Dostupné z: http://www.jas-czytalski.pl/articles/bukowina/Polacy_na_Bukowinie.html
- Etický kodex a etické směrnice*. Hospodářská a kulturní studia (HKS). [online]. [cit. 2019-02-5]. Dostupné z: http://www.hks.re/wiki/doku.php?id=eticky_kodex
- FILARY, M. Romanian-polish diplomatic relations. *Analele Universitatii din Craiova - Seria Istorie* [online]. 2014, 25, 155-160 [cit. 2018-05-31]. Získáno přes databázi SCOPUS.
- ILIEȘ, Alexandru, University of Oradea. *REVISTA ROMÂNĂ DE GEOGRAFIE POLITICĂ: Romanian Review on Political Geography* [online]. 2014 [cit. 2019-02-07]. Dostupné z: <http://rrgp.uoradea.ro/art/2014-2/RRGP-2-2014.pdf#page=5>
- Institutul Național de Statistică* [online]. [cit. 2019-02-10]. Dostupné z: http://www.recensamantromania.ro/wp-content/uploads/2013/07/sR_Tab_8.xls
- MATĚJŮ, Martin a Václav SOUKUP. *Sociologická encyklopedie: SOCIOLOGICKÝ ÚSTAV AV ČR, V.V.I.* [online]. [cit. 2018-12-03]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Kultura>.
- MYŚLIŃSKA, Grażyna. *ZASOBNIK BUKOWIŃSKI: GOSC NIEDZIELNY*, „Wniebowzięcie na Bukowinie” [online]. 2014, (33) [cit. 2019-03-06]. Dostupné z: <https://www.gosc.pl/doc/2117244.Wniebowziecie-na-Bukowinie>
- NEŠPOR, Zdeněk R. *Sociologická encyklopedie* [online]. Sociologický ústav AV ČR, v.v.i. [cit. 2019-02-04]. Dostupné z: https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Šetření_dotazníkové
- SKIBIŃSCY, Wilhelm i Andrzej. *REEMIGRANCI POLSCY Z POGRANICZA UKRAINY I RUMUNII PO 1945 ROKU NA ZIEMI LUBUSKIEJ* [online]. 2004 [cit. 2019-03-02]. Dostupné z: http://www.roczniklubuski.uz.zgora.pl/wydania/tom_30/RL_T30_1_Skibinski_Skibinski.pdf
- TEODORESCU, Camelia a Ștefan SZEMKOVICS. *The Ethno-creativity in the Pilot Centers in Romania and their Role in the Development of Cultural Tourism and the Educational Process*. *Forum Geografic* [online]. 2017, 88-97 [cit. 2018-12-25]. ISSN 15831523. Dostupné z: <http://forumgeografic.ro/wp-content/uploads/2017/1/Teodorescu.pdf>
- WĄTRÓBSKI, Leszek. *Polacy w Rumunii* [online]. 2002 [cit. 2019-03-02]. Dostupné z: http://www.nowezycie.archidiecezja.wroc.pl/stara_strona/numery/062002/04.html
- WĄTRÓBSKI, Leszek. Polacy w Rumunii: Korespondencja własna z Bukaresztu. *Dziennik Związkowy* [online]. 2013, 2013 [cit. 2019-02-07]. Dostupné z: <http://dziennikzwiązkowy.com/reportaze-2/polacy-w-rumunii/>, <http://dziennikzwiązkowy.com/reportaze-2/polacy-w-rumunii-2/>
- Zákon o ochraně osobních údajů (Zákon č. 101/2000 Sb.)* [online]. [cit. 2018-02-20]. Dostupné z: <https://www.uoou.cz/zakon-c-101-2000-sb-o-ochrane-osobnich-udaju-a-o-zmene-nekterych-zakonu-ve-zneni-ucinnem-od-1-cervence-2017/ds-3109/archiv=0&p1=1257>

7.1. Seznam obrázků

OBRÁZEK Č. 1. OBLAST V RUMUNSKU, KDE SE POLSKÁ MENŠINA KONCENTRUJE.....	24
OBRÁZEK Č. 2 OBCE NAVŠTÍVENÉ VÝZKUMNÍKY	24
OBRÁZEK Č. 3. OBĚD V POLSKÉ RODINĚ, KDE SE PODÁVAJÍ GOLOMBKI.....	45
OBRÁZEK Č. 4. POLSKÉ OBYDLÍ S TRADIČNÍM DEKORATIVNÍM ZDOBNÍM A KAPLIČKOU UPROSTŘED.....	55
OBRÁZEK Č. 5. DEKORACE VYROBENÉ OD POLSKÉHO ŘEZBÁŘE EUGENIUSZE ZIELONKY.	59